

MANUÁL PRO ŽŘIZOVATELE DĚTSKÉ SKUPINY

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

OPERAČNÍ PROGRAM
LIDSKÉ ZDROJE
A ZAMĚSTNANOST

PODPORUJEME
VAŠI BUDOUCNOST
www.esfcr.cz

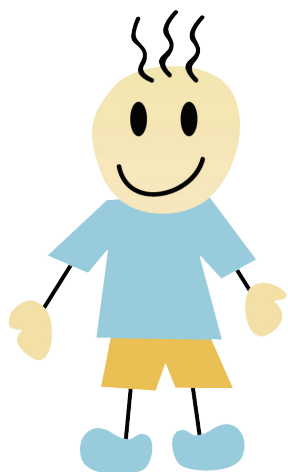
A large orange circle is positioned on the right side of the page, partially overlapping the white background. The text is centered within the white area.

MANUÁL PRO ZŘIZOVATELE DĚTSKÉ SKUPINY

OBSAH

Úvod	05
Partneři projektu	06
kapitola I – Zahraniční zkušenosti	09
Rakousko	10
Německo	11
Francie	12
kapitola II – Legislativa	13
Současná právní úprava	14
Připravovaná legislativa	18
Návrhy na změny	19
kapitola III – Sociologické průzkumy	21
kapitola IV – Psychologická část	25
kapitola V – Pedagogická část	41

ÚVOD

Vážení čtenáři,

dostává se Vám do rukou manuál, který vznikl v rámci projektu realizovaného Farní charitou Starý Knín a jejími partnery. Projekt s poněkud delším názvem „*Nové formy individuální péče o děti do 7 let věku nerodičovskou osobou jako nástroj odstranění překážky pro vstup na trh práce a zdroj pracovních příležitostí ve Středočeském kraji*“ byl podpořený z Evropského sociálního fondu, a umožnil nám vydat se z tradiční „půdy“ charitních sociálních služeb na „půdu“ novou, zatím ne zcela probádanou. Proč jsme se společně s partnerskými organizacemi na tuto cestu vydali?

Při své činnosti ve venkovských oblastech středních Čech jsme se v posledních letech čím dál častěji setkávali s problémem, kterým je zajištění péče o malé děti v době výdělečné činnosti jejich rodičů. S tímto problémem se potýkají nejen samotní rodiče, ale také starostové obcí a měst a řada neziskových organizací, které na tomto poli působí. A s nimi všemi jsme v každodenním kontaktu. Viděli jsme proto, že nejde jen o zajištění dostatečné kapacity klasických zařízení, jak je všichni známe (mnoho malých obcí tato zařízení ani nemůže budovat či rozšiřovat – je to zcela mimo jejich reálné finanční možnosti). Rodiče musí řešit také otázku místní dostupnosti, provozní doby, charakteru a kvality služby, kterou pro své děti chtějí, její cenu a mnoho dalších otázek. Neziskové organizace pak hledají způsoby, jak služby péče o děti poskytovat, potýkají se s úřady, povoleními a nejasnou legislativou.

Naším východiskem je přesvědčení, že ideálním cílovým stavem je co nejširší škála nabídky služeb péče o malé děti. Aby rodiče mohli svobodně zvolit podle svých preferencí mezi kolektivním zařízením či individuální péčí, aby sami mohli rozhodnout o čase a věku svěření dítěte do péče nějakého zařízení či jiné fyzické osoby, aby měli co nejlepší podmínky pro harmonizaci pracovních povinností a péče o dítě, a přitom aby vždy bylo nejdůležitějším kritériem blaho dítěte. A proto jsme se rozhodli přiložit ruku k dílu a svou činností v rámci projektu napomoci dosažení tohoto cílového stavu.

Smyslem projektu tak bylo v zahraničí nalézt osvědčené formy péče o malé děti a přispět k jejich adaptaci na podmínky ČR, legislativnímu zakotvení a všeobecnému společenskému přijetí. Jednalo se o dvě formy péče, které by mohly portfolio dostupných služeb významně obohatit. První služba je svým charakterem individuální – takzvaná vzájemná rodičovská výpomoc (dříve označovaná jako sousedské hlídání), druhá služba, na níž je zaměřen tento manuál, může nabývat charakteru až kolektivní péče – dětská skupina (dříve označovaná jako miniškola).

Naše zkušenosti získané v zahraničí Vám představíme v první kapitole manuálu. Intenzivně jsme se věnovali kontaktu s politiky a snažili jsme se zasahovat do legislativního procesu, což se ukázalo jako skutečné dobrodružství a běh na dlouhou trať. Informace ke stávající i plánované legislativě ve stavu k datu 1. 6. 2013 jsou ve druhé kapitole manuálu. Ale již nyní, v době psaní tohoto textu víme, že díky překotným změnám na politické scéně u nás zřejmě naše legislativní snažení nebude mít do konce projektu, a s největší pravděpodobností ani do konce roku 2013, pozitivní výsledek – zákon, který by nové formy péče o malé děti upravoval, nebude přijat.

Že jsou nové služby péče o malé děti potřeba a co od nich rodiče očekávají, jsme ověřovali a zjišťovali ve dvou výzkumech. Výsledky úvodního a částečně také závěrečného výzkumu Vám představíme ve třetí kapitole. V závěrečných dvou kapitolách je pak konečně ten nejdůležitější obsah pro potenciální poskytovatele (i uživatele) služeb – psychologická a pedagogická stránka péče o malé děti. Pevně věřím, že informace zde uvedené shledáte užitečnými a využijete je při své činnosti, tedy poskytování služeb péče o malé děti.

Závěrem bych chtěl vyjádřit velký dík všem spolupracovníkům z řad realizačního týmu projektu. Věřím, že naše práce v průběhu uplynulých téměř tří let měla smysl a přispěla „alespoň“ k rozvíření veřejné debaty o nových formách péče o malé děti tak, že toto téma již nezapadne...

V Praze dne 30. 6. 2013

Ing. Lukáš Tomko, manažer projektu

PARTNERĚŘI

FARNÍ CHARITA STARÝ KNÍN

Farní charita Starý Knín je církevní právnická osoba zaměřená na pomoc starým, nemocným i jinak potřebným lidem. Založena byla Arcibiskupstvím pražským 1. března 1993. Má registrováno 7 sociálních služeb, včetně Azylového domu sv. Ludmily pro rodiny s dětmi. Dále poskytuje domácí ošetrovatelskou službu, provozuje půjčovnu kompenzačních pomůcek a nabízí služby péče o malé děti. FCHSK má 11 středisek charitních sociálních služeb převážně v jižní části Středočeského kraje, ale také na Praze 6 a na Kladensku. V současné době zaměstnává přes 100 osob a poskytuje péči více než devíti stům klientů. Cílem všech pracovníků Farní charity Starý Knín je prostřednictvím svých terénních sociálních služeb zabezpečit sociální, zdravotní, kulturní a duchovní potřeby členů cílových skupin, prevence jejich sociálního vyloučení, ale také nedobrovolných odchodů do sociálních zařízení.

www.socialnipece.cz

FARNÍ CHARITA ROUDNICE NAD LABEM

Farní charita Roudnice nad Labem je nezisková církevní organizace, založená Arcibiskupstvím pražským. V Roudnici nad Labem působí od roku 1996. Původně dobrovolná činnost (charitní šatník) se rozšířila na několik profesionálních sociálních služeb, které nyní zajišťuje pro občany města a spádovou oblast. V současnosti provozuje Azylový dům pro ženy a matky s dětmi v Domově sv. Josefa, Pečovatelskou službu pro seniory a invalidní důchodce, Nízkoprahové zařízení pro děti a mládež a Sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi. Lidem v nouzi poskytuje krizovou pomoc – jednoduchou stravu a oblečení nebo obuv z charitního šatníku.

www.charitaroudnice.cz

FARNÍ CHARITA KRALUPY

Farní charita Kralupy nad Vltavou byla založena v roce 1999 jako dobrovolnická organizace. Oficiálně byla zaregistrována dne 12. června 2001. V rámci regionu poskytuje sociální služby jako

sociální a právní poradenství, nízkoprahové zařízení pro děti a mládež, sociálně aktivizační službu pro matky s dětmi a azylový dům pro matky s dětmi. Mezi další aktivity patří vzdělávací a motivační činnost, pobytové akce (letní tábory, výlety atd.), pořádání jazykových kurzů a předškolní výchova malých dětí.
charita.nasefarnost.cz

FARNÍ CHARITA BEROUN

FCHB je církevní organizace, která byla založena jako samostatná právnická osoba v roce 1996. Dnes poskytuje 12 registrovaných sociálních služeb rodinám s dětmi, seniorům a osobám bez přístřeší a je nejvýznamnějším poskytovatelem v regionu. Ročně její služby vyhledá zhruba jedenáct set klientů a zaměstnává více než sedmdesát pracovníků. Cílem je pomáhat klientům tam, kde jejich síly selhávají. Vzhledem k různorodosti klientů služeb se i metody k dosažení cíle různí. Jedná se především o konkrétní práci s jednotlivci.
beroun.charita.cz

MĚSTO VOTICE

Město Votice je položeno na silnici E 55 (Praha – České Budějovice – Tábor), asi 60 km jižně od Prahy mezi Benešovem a Táborem. Má cca 4 500 obyvatel. Je obcí s rozšířenou působností. Je zřizovatelem základní školy, kterou v současné době navštěvuje asi 450 dětí a nově zrekonstruované mateřské školy s kapacitou 177 dětí - v roce 2013 je plně obsazena, 18 dětí muselo být odmítnuto.

Mezi historické památky a zajímavosti města patří Mariánský sloup na Komenského náměstí z poloviny 18. století, budova staré radnice z r. 1661, věrná kopie Božího hrobu z r. 1685 na místě bývalého františkánského hřbitova, Kostel sv. Václava, Františkánský kostel sv. Františka z Assisi, Husitský kostel a zachovalý a zrekonstruovaný židovský hřbitov.

www.mesto-votice.cz

MĚSTO DOBŘÍŠ

Město Dobříš leží ve Středočeském kraji v podhůří Brdské vrchoviny asi 40 km jihozápadně od Prahy. Žije zde více než 8 500 obyvatel a díky své poloze, v dojezdové vzdálenosti od Prahy a příznivým podmínkám pro život, zaznamenává trvalý nárůst počtu obyvatel, především mladých rodin s dětmi. Proto radnice klade důraz na zajištění péče o malé děti. Vzhledem ke zvyšujícímu se počtu zájemců o umístění dítěte do mateřské školy se radnice rozhodla investovat do rozšíření školek a zvýšení jejich kapacity, přesto místa nestačí. Město se snaží chovat zodpovědně, uvažovat v dlouhodobém horizontu a reagovat na potřeby různých cílových skupin, proto hledá řešení i v podobě alternativních forem péče o děti.

Je nositelem titulu Obec přátelská rodině roku 2008 v kategorii od 3 001 do 10 000 obyvatel, udělený ministrem práce a sociálních věcí ČR. Tento titul město obhájilo v roce 2011.

www.mestodobris.cz

NÁRODNÍ CENTRUM PRO RODINU

Národní centrum pro rodinu (NCR) je nestátní neziskovou organizací, jejímž cílem je monitorovat společenské podmínky, které se vztahují k rodině, podporovat a iniciovat prorodinné aktivity v naší zemi, přinášet zahraniční zkušenosti v oblasti rodinné politiky i konkrétní nabídky pro rodiny, podporovat zdravé, fungující rodiny a pomáhat vytvářet prorodinné klima ve společnosti. Bylo založeno v roce 1996.

www.rodiny.cz

INSTITUT FÜR EHE UND FAMILIE (RAKOUSKO)

Institut pro manželství a rodinu se sídlem ve Vídni byl založen v roce 1973. Hlavním cílem jeho činnosti je podpora praktických prorodinných aktivit, rodinné poradenství a sociální práce s rodinou, ale také teoretická vědecká a výzkumná činnost v oblasti rodiny a rodinné politiky. IEF se snaží o přenos vědeckých poznatků do praxe rodinné politiky, působí jako poradenská organizace pro rakouskou spolkovou vládu a jednotlivé zemské vlády ve věcech rodinné politiky (legislativa, koncepce podpory rodiny atd.). Veškerá činnost směřuje k posílení prorodinné atmosféry ve společnosti, podpoře manželství jako ideálního prostředí pro vývoj dítěte a nalezení nástrojů na sladění rodinného a pracovního života.

www.ief.at

RADA PRE PORADENSTVO V SOCIÁLNEJ PRÁCI (SLOVENSKO)

Rada pre poradenstvo v sociálnej práci je občanské sdružení, které vzniklo v roce 1991. Sídli v Bratislavě a po celém Slovensku má své pobočky (celkem 6). Jejím posláním je působit na změnu společenského prostředí v zájmu podpory lidské a občanské důstojnosti klientů sociálních služeb - starších lidí a zdravotně postižených. Nabízí především poradenství a supervizi při zkvalitňování sociálních služeb pracovníkům v sociálních službách, dále svou činnost zaměřuje na přímou podporu starších občanů a dětí a mládež ze sociálně znevýhodněných skupin. Snaží se také o transformaci sociálních institucí a zvyšování kvality sociálních služeb, rozvíjení nových forem pomoci, neformální vzdělávání, trénink uživatelů služeb a vzdělávání sociálních pracovníků. Poskytuje vzdělávání, poradenství a supervizi pro NNO, samosprávu a státní správu.

www.rpsp.sk

KAPITOLA I

ZAHRANIČNÍ ZKUŠENOSTI

RAKOUSKO

NĚMECKO

FRANCIE

ZAHRANIČNÍ ZKUŠENOSTI

Velmi důležitou roli v projektu měla mezinárodní spolupráce. V rámci této klíčové aktivity jsme uskutečnili 4 zahraniční studijní cesty a probíhala průběžná výměna informací k tématu péče o malé děti s našimi partnery.

Lze konstatovat, že všechny vyspělé země EU řeší určitý rozpor mezi požadavky zaměstnavatelů, nebo obecně řečeno trhu práce, na co nejrychlejší návrat kvalifikovaných pracovních sil (rodičů) do zaměstnání, a potřebami a preferencemi rodičů a dětí (osobní péče o malé děti). Otázka harmonizace těchto dvou do značné míry protikladných skutečností je velmi úzce spojena s nabídkou kvalitních služeb péče o malé děti. Každá země přistupuje k tomuto tématu s přihlédnutím k národním kulturním, sociálním či společenským specifikům (existují různé modely péče o děti – např. typ skandinávský, anglosaský, jihoevropský, francouzský, typ německy mluvících zemí atd.).

My jsme blíže zkoumali model německy mluvících zemí (Německo a Rakousko) a situaci na Slovensku a ve Francii. Na Slovensku je díky dlouhé společné historii situace velmi obdobná jako u nás – existují především klasická zařízení kolektivního typu (jesle a mateřské školky) a pozvolna se, spíše samovolně a bez zasahování státu, objevují nové formy péče o malé děti. V západních zemích však již dlouhou dobu existuje široká škála služeb, z nichž některé byly inspirací i pro navrhovanou právní úpravu v ČR.

1. RAKOUSKO

Rodinná politika je v Rakousku v zásadních otázkách řešena celostátně, avšak mnohé oblasti, včetně legislativní úpravy péče o malé děti a jejích podmínek, jsou řešeny samostatně (a mírně odlišně) na úrovni spolkových zemí. Vyskytují se tak určité rozdíly mezi jednotlivými spolkovými zeměmi (nejvíce se od zbytku Rakouska odlišuje Vídeň), avšak celostátně platí základní principy:

- podporována je co největší flexibilita služeb – široká škála (od individuálních po kolektivní, od veřejných po soukromá zařízení), optimálně uzpůsobená provozní doba, místní dostupnost atd.
- veřejná finanční podpora je poskytována jak klasickým kolektivním zařízením (jesle, školky), tak ostatním formám péče o malé děti
- přímá veřejná podpora (výstavba a mzdy pracovníků) sice směřuje především do kolektivních zařízení, ale existují také prostředky pro poskytovatele alternativních služeb (adaptace prostor, vzdělávání pečující osoby atd.)
- rodiče dostávají příspěvek na zajištění péče o dítě a navíc lze náklady vydané za služby péče o malé děti odečíst z daní
- velký důraz je kladen na kvalitu poskytovaných služeb, vždy existuje alespoň minimální požadavek na kvalifikaci pečující osoby a nad službou je určitý dohled/přehled veřejné autority

Výsledkem je pak existence poměrně velkého množství nejrůznějších forem péče o malé děti. Bezplatnou, průběžně aktualizovanou celorakouskou internetovou databázi poskytovatelů služeb péče o děti (www.kinderbetreuung.at) vede organizace „Family Business“, kterou jsme při naší studijní cestě také navštívili.

Inspirací pro ČR jsou především tzv. **dětské skupiny** – Kindergruppen. Tato forma péče o děti funguje v Rakousku již přes 30 let. Jedná se o směs institucionální a neinstitucionální formy péče. Dětské skupiny vznikají v zásadě z iniciativy „zdola“, na základě potřeb rodičů či zaměstnavatelů. Jejich základní charakteristiky jsou:

- fungují na základě oficiálního povolení
- většinou jsou finančně podporované z veřejných zdrojů
- průměrný počet dětí ve skupině 10 - 12 (někdy dochází ke sdružení více skupin v jednom zařízení)
- děti jsou věkově promíchány
- dětská skupina má vzdělávací koncept a denní řád, jsou však volnější než u klasických MŠ
- pečující osoba kvalifikovaná
- vždy úzká spolupráce s rodiči dětí
- individuální přístup k dítěti

Zřizovatelem dětských skupin jsou často samotní rodiče, kteří vytvoří spolek provozující dětskou skupinu, dále neziskové organizace, obce, které tak vykrývají nedostatečnou kapacitu klasických MŠ, nebo zaměstnavatelé, kteří vytváří takové zařízení pro děti svých zaměstnanců (obdobu našich firemních školek). V takovém případě pak je otevírací doba dětské skupiny uzpůsobena provozní době firmy, úřadu apod. Zajímavým trendem posledních let v Rakousku, který známe i u nás, je vznik tzv. lesních mateřských školek, které jsou zakládány jako samostatné dětské skupiny, na základě inspirace z Německa a skandinávských zemí.

2. NĚMECKO

Situace v Německu je velmi obdobná jako v Rakousku. Německo se potýká s dlouhodobě nízkou porodností a snaží se pomocí daňového i dávkového systému najít rovnováhu mezi rozhodnutím pro výchovu dítěte a trhem práce. Pečující rodič má nárok na příspěvek od státu (ve výši 67% z příjmu) do věku jednoho roku dítěte. Pokud se vystřídají v péči na rodičovské dovolené oba rodiče, podpora státu je o 2 měsíce delší. Pokud po uplynutí rodičovské dovolené rodiče dále sami pečují o dítě, dostávají měsíční příspěvek ve výši cca 100€. Většina rodičů se ale již v tomto věku dítěte vrací zpět do práce (většinou na zkrácený úvazek) a stát jim poskytuje možnost vybrat si z různých forem služeb péče o děti. Od klasických jeslí a školek, přes firemní zařízení a dětské skupiny až k nejrůznějším individuálním službám (např. denních matek - Tagesmütter).

Tak jako v Rakousku se systém péče o děti, resp. přesné podmínky jednotlivých služeb, liší dle jednotlivých spolkových zemí. V Německu navíc stále přetrvávají rozdíly mezi oběma sjednocenými zeměmi, a to i v přístupu k péči o malé děti – ve východní části Německa se uplatňuje model jeslí a mateřských školek, ženy chodí velmi brzy po narození dítěte do práce, v některých zemích bývalého západního sektoru stále ještě převládá společenské povědomí tradiční rodiny - muž prací zabezpečí rodinu, žena co nejdéle pečuje o potomky.

Kromě klasických kolektivních zařízení (jesle, mateřské školky) fungují v Německu tzv. **zařízení denní péče**. Jejich zřizovateli a provozovateli jsou jak veřejné instituce, tak právnické či fyzické osoby. Mají podobu jak vyložené individuální péče, tak péče s charakterem kolektivním. Vždy je

však kontrolována kvalita poskytované péče a existuje spoluúčast veřejných prostředků na jejich provozu, protože Německo se řídí heslem: „Bez státního financování je denní péče o děti buď drahá, nebo špatná!“

Také v Německu tak fungují v rámci denní péče **dětské skupiny**. Základní podmínky jsou velmi obdobné, jako jsme zmiňovali u Rakouska:

- je třeba povolení k péči/provozu
- vznikají na základě iniciativy rodičů, neziskových organizací, církevních subjektů, eventuálně jako firemní zařízení
- spíše menší velikosti (malá skupina do 5 dětí, velká 8-10 dětí)
- věkově smíšený kolektiv
- je vyžadována odborná kvalifikace pečujících osob (minimálně cca 160 hodinový kurz + první pomoc)
- prostory musí odpovídat počtu dětí a jejich věku

Jako zajímavost pak můžeme zmínit lesní mateřské školky, které mají v Německu rovnocenné postavení mezi ostatními předškolními zařízeními.

3. FRANCIE

Francie je známa svým důrazem na podporu rodiny, zvláště rodiny vícedětné. Mít více dětí je „in“, je to téměř výraz národní hrdosti. Ve Francii je tak jedna z nejvyšších porodností v Evropě za současné vysoké zaměstnanosti žen. Velký důraz je proto kladen na sladění profesního a rodinného života rodičů a zajištění široké nabídky forem péče o malé děti. Existují různé rodinné dávky, mezi nimi také příspěvek na svobodnou volbu péče.

Mateřská dovolená ve Francii trvá 16 týdnů, od 4. měsíce do tří let věku dítěte pak mají matka nebo otec možnost čerpat rodičovskou dovolenou, která je ale již neplacená. Většina žen se proto obvykle vrací do zaměstnání již po 4. měsíci věku dítěte. Tento trend není vnímán ve Francii jako negativní. Za určující faktor pro zdravý vývoj dítěte se považuje psychická pohoda matky (tedy i zaměstnané).

Ze široké škály jsou pro nejmenší děti zpravidla využívány služby s charakterem individuální péče, u větších dětí pak častěji služby kolektivního charakteru. Kromě tradičních kolektivních zařízení pro větší skupiny dětí jako jsou jesle a mateřské školky existují také jejich „individuálnější“ varianty – **mikrojesle** (micro-crèches) a **mikroškolky**. Tato zařízení jsou určena pro maximálně 10 dětí, mikrojesle pro děti do 3 let, mikroškolky pro děti od 3 do 6 let. Počet pečujících osob (kvalifikovaná s minimálně 3 letou praxí) závisí na počtu dětí, v zařízeních jsou také asistenti pečovatele. Proces vzniku těchto mikrozařízení je jednoduchý a rychlý a umožňuje flexibilně reagovat na lokální podmínky, např. na venkově. Stát pak vznik zařízení tohoto typu podporuje.

Od roku 2010 má legislativní oporu také inovativní služba péče o děti poskytovaná v **domech s pečovateli** (House of childminders). V těchto domech se mohou sdružit (souběžně poskytovat službu) až 4 akreditované pečující osoby, z nichž každá může pečovat maximálně o 4 děti, tedy v domě může být najednou max. 16 dětí. Péče je poskytována na základě smlouvy s rodiči. Pečovatelé ke konci každého měsíce musí vykázat splnění podmínek (např. přehled aktivit s dětmi, počet odpracovaných hodin aj.).

KAPITOLA II

LEGISLATIVA

SOUČASNÁ PRÁVNÍ ÚPRAVA

PŘIPRAVOVANÁ LEGISLATIVA

NÁVRHY NA ZMĚNY

LEGISLATIVA

V této kapitole představíme ve stručnosti základní možnosti, jak provozovat služby péče o malé děti s charakterem skupinovým (až kolektivním), a seznámíme se s aktuálně navrhovanou právní úpravou nové formy péče o malé děti – dětskými skupinami.

Úvodem můžeme konstatovat, že kromě klasických služeb mateřských školek není v tomto segmentu nabídka příliš bohatá, resp. že zcela jednoznačně převládají klasická zařízení MŠ zapsaných do školského rejstříku nad ostatními formami péče o malé děti a případné rozšíření nabídky o dětské skupiny by bylo velmi vítané všemi zainteresovanými subjekty.

Je třeba také upozornit, že v této kapitole uváděné údaje informují o stavu ke dni 1. 6. 2013 a mohou postupem času ztrácet na aktuálnosti přijímáním nových právních norem.

1. SOUČASNÁ PRÁVNÍ ÚPRAVA KOLEKTIVNÍCH FOREM PÉČE O DĚTI

Službami skupinové (kolektivní) péče o děti je myšlena péče o 5 a více dětí od nejtútlejšího věku až do zahájení povinné školní docházky. Nejrozšířenější jsou pochopitelně mateřské školy, kde je předškolní výchova poskytována zpravidla větším kolektivům dětí, postupně se však zvyšuje počet také soukromých zařízení, firemních školek a služeb poskytovaných neziskovými organizacemi. Tato zařízení bývají menší a péče je poskytována menším kolektivům dětí. Rozvíjí se také některé nové iniciativy, jako jsou lesní školky apod.

Představení stávajících služeb začneme u zařízení klasických, tedy jeslí a mateřských škol, i když první jmenovaná služba se již v podstatě v našem právním řádu nevyskytuje.

1.1. Jesle

- byly zřizované dle zákona č. 20/1966 Sb., o péči a zdraví lidu jako zdravotnické zařízení - zařízení léčebně preventivní péče
- zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách, ukončil provoz jeslí jako zdravotnických zařízení – zřizovatelé musí tato zařízení do 31. 12. 2013 transformovat a převést do jiného režimu, např. živnostenský zákon (původně byl termín stanoven dokonce na 31. 3. 2013, ale následně byl poslaneckou novelou zákona posunut až na konec roku 2013)
- zřizovateli jeslí mohly být pouze obce, nebyla to ale jejich povinnost (v ČR bylo v roce 2011 celkem 46 jeslí s kapacitou 1 425 míst)
- provozní podmínky stanovil Metodický pokyn Ministerstva zdravotnictví pro provoz jeslí

- a vyhláška č. 410/2005 Sb., o hygienických požadavcích na prostory a provoz zařízení a provozoven pro výchovu a vzdělávání dětí a mladistvých (hygienická vyhláška)
- veškerý pečující personál musel mít zdravotnické vzdělání
- náplň činnosti – všestranný rozvoj dětí zpravidla do tří let
- zřizovatel nedostával příspěvek na péči od státu – provoz jeslí byl tedy hrazen z rozpočtu obce a poplatků od rodičů

1.2. Mateřské školy fungující v režimu školského zákona

- jedná se o nejběžnější způsob péče o předškolní děti
- řídí se zákonem č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání, ve znění pozdějších předpisů
- nutný je zápis do školského rejstříku
- povinnost dodržovat didaktické a metodologické pokyny MŠMT a podrobit se kontrolám České školní inspekce
- zřizovatel MŠ (obce i jiné subjekty) má nárok na dotaci od státu, tzv. normativ na žáka, který může být využit na úhradu přímých vzdělávacích nákladů (mzdy personálu, nákup pomůcek...)
- ostatní provozní náklady a veškeré investiční náklady hradí zřizovatel ze svých prostředků a z poplatků od rodičů (výše školkovného je zákonem limitována a odvíjí se od průměrných měsíčních neinvestičních výdajů na dítě)
- kapacity jsou v současné době zcela nedostatečné – v posledních cca 5 letech neustále narůstá počet neuspokojených žádostí o umístění dítěte do MŠ

1.3. Celodenní péče o děti do tří let

- poskytovatel musí mít živnostenské oprávnění na vázanou živnost Péče o dítě do tří let věku v denním režimu
- její náplň je vymezena v nařízení vlády č. 278/2008 Sb., o obsahových náplních jednotlivých živností, jako: „Výchovná péče o svěřené děti do tří let věku v denním nebo v celotýdenním režimu zaměřená na rozvoj rozumových a řečových schopností, pohybových, pracovních, hudebních, výtvarných schopností a kulturně hygienických návyků přiměřených věku dítěte. Zajišťování bezpečnosti a zdraví dětí, jejich pobytu na čerstvém vzduchu, stravování, spánku v odpovídajícím hygienickém prostředí a osobní hygieny dětí, včetně poskytování první pomoci.“
- není stanoven počet dětí, o které může být pečováno, takže na základě této živnosti mohou být provozovány jak služby individuálního, tak kolektivního charakteru
- službu může poskytovat jak fyzická, tak právnická osoba (*např. také obec – takže tato služba je jedna z variant transformace jeslí*)
- k získání živnostenského oprávnění je kromě obvyklých podmínek nutná odborná způsobilost - tu splňují osoby se vzděláním všeobecná sestra, zdravotnický asistent, ošetřovatel, porodní asistentka, záchranář, sanitář, sociální pracovník, pracovník v sociálních službách, učitel MŠ a osoby s profesní kvalifikací pro činnost chůvy pro děti do zahájení povinné školní docházky (tato se získává na základě složení zkoušky ověřující dosažení profesní kvalifikace dle Národní soustavy kvalifikací, viz zákon č. 179/2006 Sb., o ověřování a uznávání výsledků dalšího vzdělávání, ve znění pozdějších předpisů)
- tuto odbornost musí mít také všechny pečující osoby

- služba může být poskytována v domácnosti dítěte nebo v provozovně (za ní je považován i byt pečovatelky)
- provozovna musí splňovat požadavky dle těchto základních předpisů:
 - a) vyhlášky ministerstva zdravotnictví č. 410/2005 Sb., o hygienických požadavcích na prostory a provoz zařízení a provozoven pro výchovu a vzdělávání dětí a mladistvých, ve znění pozdějších předpisů
 - b) vyhlášky ministerstva pro místní rozvoj č. 268/2009 Sb., o technických požadavcích na stavby
 - c) vyhlášky ministerstva vnitra č. 23/2008 Sb., o technických podmínkách požární ochrany staveb
- poskytování této služby není podporováno žádnými veřejnými prostředky, je zcela na komerční bázi a tomu také odpovídají poměrně vysoké ceny
- pokud je poskytovatelem služby veřejný subjekt nebo nezisková organizace, je poskytování osvobozeno od DPH
- v ČR bylo k 31. 3. 2011 vydáno 633 těchto živnostenských oprávnění

1.4. Zařízení pro denní péči o děti mladší tří let při mateřských školách

- při MŠ lze zřídit zařízení pro denní péči o děti mladší tří let (další varianta transformace jeslí)
- tato zařízení jsou ve zřizovací listině právnické osoby vykonávající činnost mateřské školy uváděna jako další hlavní činnost (např. individuální péče o děti mladší tří let, poskytování péče a pomoci rodinám s dětmi od 1 do 3 let věku)
- ředitelka mateřské školy je zároveň ředitelkou tohoto zařízení, ale mzdy pracovníků hradí zřizovatel (provoz taktéž)

1.5. Celodenní péče o děti od tří let

- na základě volné živnosti Mimoškolní výchova a vzdělávání, pořádání kurzů, školení, včetně lektorské činnosti
- obsahem tohoto oboru volné živnosti je mimo jiné výchova dětí nad tři roky věku v předškolních zařízeních, v soukromých školách a zařízeních sloužících odbornému vzdělávání v zařízeních nezařazených do sítě škol, školských a předškolních zařízení
- není stanoven počet dětí, o které může být pečováno, takže na základě této živnosti mohou být provozovány jak služby individuálního, tak kolektivního charakteru (soukromé školky nezapsané do školského rejstříku)
- službu může poskytovat jak fyzická, tak právnická osoba
- k získání oprávnění není třeba žádná odborná způsobilost
- služba má být poskytována v provozovně – vhodném prostoru, kterým může být zařízení či byt pečující osoby (dle počtu dětí) – a tato provozovna musí splňovat požadavky příslušných právních předpisů (hygienická vyhláška, požadavky na stavby atd. viz informace u předchozí služby)
- obsah služby není stanoven, poskytovatel se nemusí řídit zákonem č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ani metodickými pokyny MŠMT
- služba však nemá nárok na žádnou veřejnou podporu a je poskytována zcela na komerční bázi

1.6. Firemní školky

- od roku 2012 mohou být tato zařízení zakládána a provozována dle školského zákona (561/2004 Sb.)
- zřizovatel provozuje zařízení pro děti svých zaměstnanců, případně pro zaměstnance jiných zaměstnavatelů
- zřizovatelem může být firma, ale také veřejný subjekt (např. univerzita, nemocnice, krajský úřad apod.)
- mohou, ale nemusí být zapsané ve školském rejstříku (na základě toho pak mají či nemají nárok na dotaci a mají či nemají povinnost dodržovat metodiky MŠMT, podléhají kontrole ČŠI atd.)
- pro zřizovatele jsou náklady na založení a provoz zařízení daňově uznatelné

1.7. Služby poskytované neziskovým sektorem

- péče o děti by měla být uvedena ve stanovách organizace – pak se nejedná o výkon výdělečné činnosti, nespadá pod živnostenský zákon a není třeba oprávnění k této činnosti
- není třeba zvláštní odborná způsobilost
- je možno hlídat i děti mladší tří let
- přísnost hygienických podmínek se liší dle délky pobytu a podle toho, zda je přítomen rodič – hygienická vyhláška může být na tento způsob poskytování služby aplikována pouze omezeně, a proto se požadavky úředníků velmi často liší místo od místa
- poplatky bývají stanoveny na základě dohody s rodiči (často zakladateli dané neziskové organizace) a využity mohou být pouze na úhradu nákladů, případně na investice zpět do činnosti organizace
- jedná se o „nejvolnější“ způsob poskytování péče o malé děti
- přesto se doporučuje dodržovat alespoň minimální standard:
 - a) seznámit rodiče s provozním řádem sdružení
 - b) získat souhlas rodičů s poskytováním a uchováním poskytnutých osobních údajů
 - c) zapsat zdravotní omezení dítěte
 - d) proškolit personál v první pomoci
 - e) sjednat pojištění odpovědnosti za škodu na životě a zdraví dítěte a za škodu na věci

1.8. Lesní školky

- jedná se o poměrně novou, ale rozvíjející se alternativu (i za investiční podpory ministerstva životního prostředí)
- právní rámec doposud neexistuje – nespádají pod školský ani živnostenský zákon, vznikají tak většinou jako občanská sdružení, o.p.s. či jako firemní lesní školky
- principem je celoroční pobyt venku za každého počasí
- základní prostředí výchovy je zpravidla v lese
- zázemí má charakter příležitostného prostředí (týpí, jurta, maringotka apod.) nebo při běžné MŠ vznikne lesní skupina, vychází ze zázemí MŠ (dopoledne venku, na oběd se vrací, pak odpočinek a odpolední program)
- inspirace pochází ze Skandinávie a Německa

2. PŘIPRAVOVANÁ LEGISLATIVA

V průběhu realizace projektu jsme se setkali s celou řadou návrhů, které měly za cíl legislativně zakotvit nové formy péče o malé děti. Od původního návrhu *věcného záměru zákona o službách péče o děti* (květen 2011), který obsahoval vzájemnou rodičovskou výpomoc a dětské skupiny, přes návrh *věcného záměru zákona o dětské skupině a chůvě* (září 2011) a *návrh věcného záměru zákona o dětské skupině a o změně souvisejících zákonů* (srpen 2012), který, jak již název napovídá, obsahoval už pouze službu dětské skupiny, až k paragrafovému znění návrhu *zákonu o poskytování služby péče o dítě v dětské skupině a o změně souvisejících zákonů* (březen 2013), který je právě projednáván v Poslanecké sněmovně Parlamentu ČR. Vzhledem ke stávající politické situaci je sice další osud dětské skupiny dosti nejistý, ale její základní parametry tak, jak byly v zákoně navrženy, si přesto v této části manuálu představíme.

Základní principy dětské skupiny

- účelem je poskytování služby hlídání a péče o děti (nejedná se přímo o vzdělávání, proto stojí tato služba mimo školský zákon)
- provozována má být neziskově (stojí tak mimo živnostenský zákon)
- služba může být poskytována od 1 roku věku dítěte do zahájení povinné školní docházky dítěte, v kolektivu dětí, mimo domácnost dítěte
- zároveň může být v DS maximálně 24 dětí
- zřizovateli DS mohou být fyzické osoby, právnické osoby a organizační složky státu jakožto zaměstnavatelé – zřizují tedy DS pro děti svých zaměstnanců (je možnost dohody sdružení více zaměstnavatelů a poskytování služby jejich zaměstnancům)
- poskytovatel služby nemusí být zaměstnavatelem rodiče (zřizuje tedy otevřené zařízení), pokud je:
 - a) ústavem (viz Nový občanský zákoník), jestliže poskytování služby péče o dítě v dětské skupině je v souladu se zakládací listinou
 - b) právnickou osobou registrovanou nebo evidovanou podle zákona o církvích a náboženských společnostech, pokud poskytování služby péče o dítě v dětské skupině je v souladu s jejím předmětem činnosti
 - c) územním samosprávným celkem
 - d) obecně prospěšnou společností, jestliže poskytování služby péče o dítě v dětské skupině je v souladu s její zakládací listinou nebo zakládací smlouvou
 - e) nadací nebo nadačním fondem
 - f) vysokou školou

Podmínky poskytování služby

- nutný je zápis do evidence zařízení vedené MPSV, ke kterému je potřeba:
- písemná žádost
- bezúhonnost (poskytovatele i pečující osoby)
- odborná a zdravotní způsobilost (pečující osoby)
- vlastnické nebo jiné právo k užívání prostor, kde bude DS provozována
- splnění stavebně technických a hygienických požadavků na prostory (byt, obytná místnost, pobytová místnost)
- 18 let a svéprávnost (poskytovatele i pečující osoby)
- odborná způsobilost/vzdělání:
 - a) odborná způsobilost k výkonu povolání všeobecné sestry, zdravotnického asistenta, ošetrovatele, porodní asistentky, zdravotně-sociálního pracovníka, zdravotnického

- záchranáře, psychologa ve zdravotnictví nebo specializovaná způsobilost k výkonu povolání klinického psychologa
- b) odborná způsobilost k výkonu povolání sociálního pracovníka nebo odborná způsobilost pracovníka v sociálních službách
- c) odborná kvalifikace učitele mateřské školy, učitele prvního stupně základní školy nebo vychovatele
- d) profesní kvalifikace chůvy pro děti do zahájení povinné školní docházky (dle zákona č. 179/2006 Sb.)
- e) odborná způsobilost k výkonu povolání lékaře
- počet pečujících osob závisí na počtu dětí
 - a) 1 pečující osoba pro dětskou skupinu do 6 dětí
 - b) 2 pečující osoby pro dětskou skupinu od 7 do 24 dětí
 - c) 3 pečující osoby pro dětskou skupinu od 13 do 24 dětí, pokud je v dětské skupině alespoň 1 dítě mladší dvou let
- hygienické, prostorové a provozní požadavky (podlahová plocha na dítě, počty a rozměry toalet a umyvadel, prostor šatny, počty lehátek atd.) také závisí na velikosti DS
 - a) do 4 dětí jsou na prostory kladeny minimální požadavky, nároky splní běžný byt
 - b) 5 až 12 dětí – podmínky stanoví prováděcí právní předpis (nová vyhláška)
 - c) 13 až 24 dětí – řídí se hygienickou vyhláškou (410/2005 Sb.)
- stravování je věcí dohody (úhrada zvlášť):
 - a) bez stravování
 - b) zajišťuje rodič – provozovatel povinnost uchování, ohřevu a podání stravy dle zásad správné hygienické praxe (kuchyňský kout, lednička, dvojdřez, 2 pracovní plochy, osoušeč rukou...)
 - c) poskytuje provozovatel – dodržuje veškeré předpisy upravující provozování stravovací služby

Další požadavky

- každé zařízení DS musí mít zpracován provozní řád a plán výchovy a péče
- přijetí dítěte je možné na základě uzavřené smlouvy s rodičem (v ní stanovena výše úhrady za služby)
- provozovatel vede podrobnou evidenci dětí, kterým byla poskytnuta péče
- je vyžadováno pojištění
- pro přijetí dítěte je vyžadováno potvrzení o zdravotním stavu dítěte (doklad o pravidelném očkování)
- provoz DS podléhá kontrole (provádí oblastní inspektoráty práce a krajské hygienické stanice)

3. NÁVRHY NA ZMĚNY

K jednotlivým ustanovením zákona jsme se společně s dalšími zainteresovanými subjekty častokrát vyjadřovali, některé naše návrhy byly přijaty již v rámci připomínkového řízení, stále však zůstává několik bodů, které bychom rádi změnili.

Věk dětí v DS

Nejsme přesvědčeni, že je pro děti již od 1 roku věku vhodná výchova v tak velkých kolektivech, jak to umožňuje stávající návrh zákona. Proto navrhujeme, aby dětem do 3 let věku mohla být služba

poskytována pouze v DS pro maximálně 4 děti. To zajistí individuální charakter péče, přiblíží ji co nejvíce rodinnému prostředí a přispěje k větší kvalitě poskytované služby.

Zřizovatelé „otevřené“ DS

Dle současného návrhu mohou DS jako otevřené zařízení (tedy ne pouze pro děti svých zaměstnanců) zřizovat všechny formy neziskových organizací, které budou od 1. 1. 2014 existovat dle Nového občanského zákoníku, kromě jedné jediné formy – spolku. K tomuto nevidíme žádný racionální důvod, zvláště s ohledem na to, že většina současných poskytovatelů služeb péče o děti v neziskovém sektoru má právní formu občanského sdružení (např. mateřská a rodinná centra), která automaticky přechází dle NOZ na formu spolku. Navrhujeme tedy doplnit do příslušného ustanovení také spolek.

Vzájemná rodičovská výpomoc

Velice nás (a nejen nás) mrzí, že z návrhu zákona byla v průběhu legislativního procesu vypuštěna služba vzájemné rodičovské výpomoci. Registrujeme přitom o tuto službu velký zájem jak na straně potenciálních poskytovatelů, tak uživatelů – rodičů. Vzhledem ke skutečnosti, že opětovné zařazení celé původní rozsáhlé části zákona upravující VRV není v této chvíli reálné, navrhujeme rozšíření subjektů, které mohou zřizovat „otevřenou“ DS. Poskytovatel služby DS by podle tohoto návrhu nemusel být zaměstnavatelem rodiče dítěte, pokud je fyzickou osobou zřizující DS pro maximálně 4 děti a zároveň v ní pečuje o své vlastní dítě.

Nejbližší měsíce ukáží, zda naše snažení bude úspěšné, a jaký bude osud návrhu zákona jako celku.

KAPITOLA III

SOCIOLOGICKÉ PRŮZKUMY

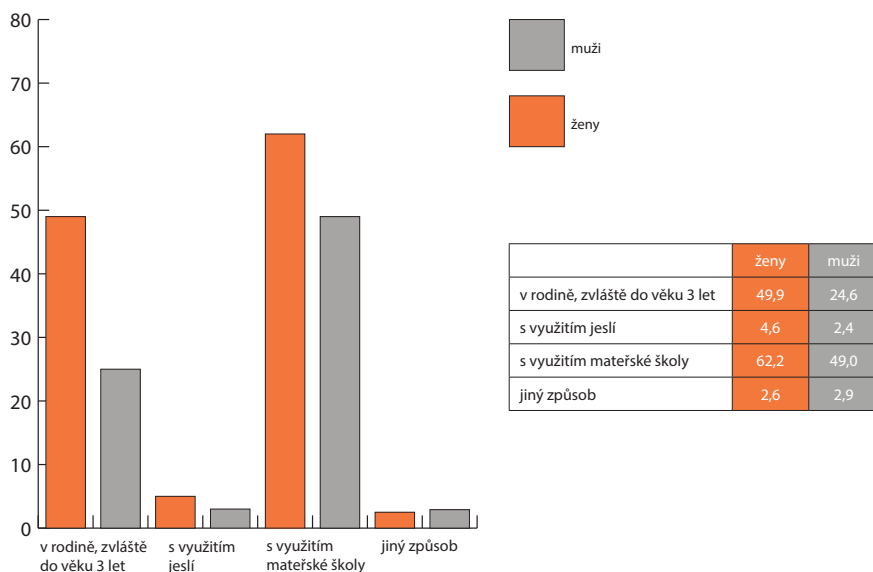
SOCIOLOGICKÉ PRŮZKUMY

Na úvod projektu se v únoru roku 2011 ve městech a obcích Středočeského kraje uskutečnilo sociologické šetření, které mělo za cíl ověřit postoje veřejnosti k tématu péče o malé děti a poznat (či ověřit) předpoklady úspěšného zavádění nových forem péče. Distribuováno bylo 1000 dotazníků pro ženy a 500 dotazníků pro muže. Validně vyplněných dotazníků bylo celkem získáno 717, což představuje dostatečnou návratnost 47,8 %

Byly zjišťovány základní demografické znaky respondentů (např. věk, bydliště, počet dětí, rodinný stav atd.) a jejich hodnotové soudy a postoje k různým formám péče o malé děti.

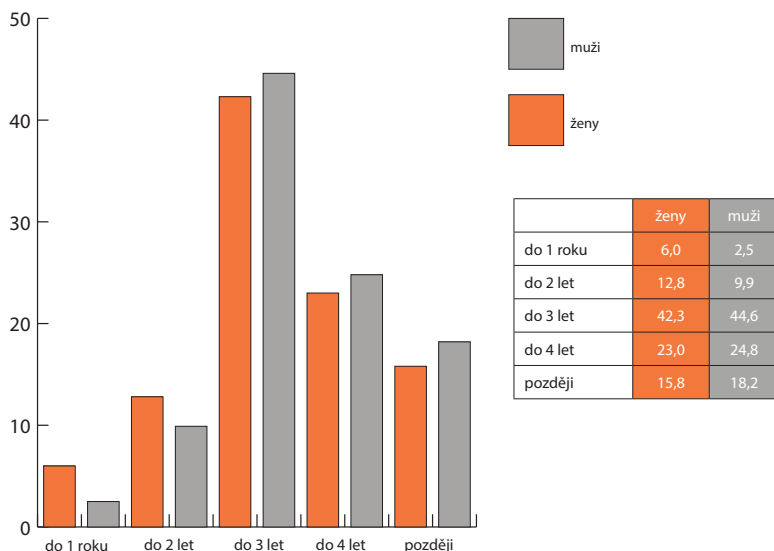
Z první skupiny otázek (demografické znaky) uvádíme výsledky odpovědí na dvě otázky, které dokládají tradiční chování populace v oblasti péče o malé děti:

1. VARIANTY ZAJIŠŤOVÁNÍ PÉČE O DĚTI

Součty podílů jsou v tomto případě pochopitelně vyšší než 100 % - péče v rodině byla často kombinována s využíváním služeb mateřské školky. Péče o vlastní dítě (dětí) se zhruba u poloviny respondentů odehrávala v rozhodující míře ve vlastní rodině (zvláště do tří let věku dětí). Mateřskou školkou jich využívala nadpoloviční většina. Jesle (nebo „jiný způsob“) představoval jen okrajovou variantu – celkem něco přes 7 % souboru žen, přes 5 % v souboru mužů. Je zřejmé, že výsledek mimo jiné svědčí o zjevně velmi omezených možnostech, které rodiče ke svěření dětí do péče mimo vlastní rodinu mají.

2. DOBA NÁSTUPU ŽENY DO ZAMĚŠTNÁNÍ PO MATEŘSKÉ DOVOLENÉ

Ženy i muži, téměř ve shodné míře, potvrzují, že typickou dobou nástupu je období okolo tří let dítěte (což jistě souvisí s využíváním mateřských školek a signalizuje vysokou závislost na kapacitách těchto zařízení).

Ve druhé skupině (postojové otázky) byli respondenti tázáni na hodnocení stávajících možností péče o malé děti, na jejich názor na zavádění nových služeb, reálný zájem o jejich využití a rozsah takové péče a také na finanční otázky spojené s novými formami péče o malé děti.

Závěry jsou:

1. Stávající možnosti zajišťování péče o malé děti hodnotí nadpoloviční většina žen jako nedostatečné (v souboru mužů jsou to dokonce dvě třetiny).
2. Dětské skupiny, resp. vzájemnou rodičovskou výpomoc tak považuje za potřebné výrazná většina dotázaných (téměř 3/4 žen a 2/3 mužů).
3. Vzájemnou rodičovskou výpomoc by v případě možnosti využila více než 1/5 rozhodně, 1/4 pravděpodobně a ještě více respondentů (44,6 %) by ji využilo při přesvědčení, že splňuje na ní kladené nároky. Nezájem o nové formy péče o malé děti (kvůli dostupným jiným možnostem) projevila ani ne jedna desetina dotázaných žen i mužů!
4. Nejčastěji předpokládané využívání dětské skupiny nebo vzájemné rodičovské výpomoci by bylo v pracovních dnech týdně (uvedlo 70,3 % žen, 62,2 % mužů), jen v některých dnech týdně pak využití uvedlo něco přes jednu pětinu dotázaných. Jiné varianty (víkend, dovolená) byly uváděny jen okrajově. To svědčí o chápání nových služeb péče o děti jako

regulérní, pravidelné formy, která má do velké míry nahradit klasická zařízení. Také je evidentní předpoklad rodičů o návratu do zaměstnání na plný úvazek (vyvstává tedy potřeba zajistit celodenní péči o dítě).

5. Až v překvapivě velké míře (ženy i muži) považují za výhodnější pro péči o malé děti málo početné skupiny (ve srovnání s většími kolektivy jeslí a MŠ) – rozhodně ano 37,2 % žen (31,9 % mužů) a celkem ano 36,6 % žen (37,2 % mužů). Vysloveně o nevhodnosti individuální péče je přesvědčen zcela zanedbatelný podíl dotázaných.
6. Postoje k nastupování matek malých dětí do zaměstnání jsou „v rovnováze“. K názoru, že klady i záporny brzkého návratu na trh práce jsou v rovnováze, se přihlásilo 53,7 % žen (46,6 % mužů), ve zbývajících částech souboru žen je o něco častější přesvědčení, že přínos brzkého návratu do zaměstnání převyšuje záporny, než naopak. Muži jsou kritičtější - že záporny spíše převládají, uvedlo 26,4 %, a 11 % uvedlo dokonce, že převládají rozhodně. (Možnost svěřit péči o dítě odpovědné osobě by kladné postoje nastupování matek do zaměstnání zřejmě příznivě ovlivnilo).
7. Ochotu o děti v rámci vzájemné rodičovské výpomoci pečovat projevilo 10,3 % žen „určitě“, 23,5 % „asi ano“ a 36,5 % „podle okolností“. Menšími podíly ochotu k této angažovanosti projevili dokonce i muži.
8. Představy potenciálních poskytovatelek nových forem péče o malé děti o finanční odměně za péči se ukázaly být spíše nižší, než bylo předpokládáno: 45,6% předpokládalo finanční odměnu za měsíc do 10 tisíc Kč, 10-15 tisíc pak 30,9 %, 15-20 tisíc 19,6 %, 20-25 tisíc 1,4 % a více než 25 tisíc 2,5 % (muži dali najevo poněkud vyšší nároky – částku přes 20 tisíc uvedla 1/3 jedna třetina respondentů).
9. Neméně důležitým poznatkem je zjištění o výši částky, kterou by byly dotazované osoby ochotné za péči o své dítě měsíčně platit: nejčastěji (35,1 % žen, 31,6 % mužů) byly uváděny částky do 1500 Kč – s růstem částky podíly respondentů klesají až ke kategorii více než 4500 Kč, kam se zařadila cca 1/5 mužů a žen. Na rozdíl od očekávané výše odměny za vlastní poskytovanou péči se představy žen a mužů o platbě pečující osobě za poskytnuté služby dosti sblížily.

Výzkum tak jednoznačně potvrdil potřebnost zavádění nových služeb a ochotu tyto následně poskytovat a využívat.

V dubnu 2013 se uskutečnil druhý sociologický průzkum v rámci projektu. Profesionální agenturou bylo provedeno celostátní šetření (kvótní výběr, 1 500 respondentů), které mělo ověřit případný posun v postojích a názorech veřejnosti na nové formy péče o malé děti a zobecnit výsledky pro celou ČR (první výzkum probíhal vzhledem k teritoriu realizace projektu pouze ve Středočeském kraji, a mohlo tak dojít k určitému zkreslení). Tento výzkum potvrdil výsledky získané již v roce 2011, tedy:

1. trvající hodnocení stávajících služeb péče o malé děti jako nedostatečných
2. vnímání nových forem péče o malé děti jako potřebných
3. existující ochotu nové služby poskytovat
4. pozitivní, i když mírně opatrnější, postoj k možnosti využití nových forem
5. výraznou preferenci menších kolektivů (individuální péče)

Odpovědi respondentů v obou výzkumech tak potvrdily naše předpoklady a prokázaly, že snaha o legislativní úpravu a následně praktické zavedení nových forem péče o malé děti má své opodstatnění a smysl.

KAPITOLA IV

PSYCHOLOGICKÁ ČÁST

OBSAH

Vývoj dítěte	27
Zákonitosti vývojových změn	27
Prenatální období	27
Novorozenecké období	28
Attachment	28
Kojenecké období	30
Batolecí období	31
Předškolní období	33
Mladší školní věk	34
Školní zralost	34
Interakce v dětské skupině	35
Vývoj hry	36
Dítě se speciálními vzdělávacími potřebami	37
 Doporučená literatura	 39

Vývoj dítěte

Dítě při svém vývoji postupně prochází různými fázemi, z nichž každá má svá specifika.

V každé z těchto fází se u dítěte rozvíjí a zdokonalují nové schopnosti a dovednosti. Při péči o dítě, ať už vlastní nebo cizí, hraje znalost vývojových zákonitostí důležitou úlohu. Díky nim můžeme poskytovat dítěti ty správné podněty pro jeho rozvoj, ale také se vyvarovat nadměrným či neadekvátním nárokům nebo naopak nedostatku podnětů. Pokud tedy pečující osoba zná jednotlivá vývojová období a jejich specifika, ví, co už by dítě mělo zvládnout a na co je ještě brzy, je schopná dítě vhodně rozvíjet a podporovat.

Na druhou stranu je nezbytné mít na paměti, že každé dítě je individualita a existují rozdíly v rychlosti i kvalitě vývoje. Uvedené vývojové etapy jsou tedy rámcové a mezi dětmi stejného věku často nalezneme značné rozdíly. Není tedy na místě panikařit, pokud například jedno dítě již plynule mluví ve větách a druhé řekne jen pár nejnужnějších slov.

V následující kapitole se budeme věnovat vývojovým obdobím u dětí od početí do 7 let věku a základním zákonitostem, které vývoj provází. Budou zdůrazněny změny a specifika podstatná pro osoby, které pečují o svěřené děti (ať už v rámci individuální péče či v dětských skupinách).

Zákonitosti vývojových změn

Existuje několik základních pravidel, která jsou všeobecně platná a typická pro vývoj jedince:

- Vývoj postupuje od méně dokonalých projevů k dokonalejším (velmi dobře je to vidět např. u vývoje chůze či řeči).
- Určité vývojové změny nastupují v určitých věkových intervalech (tj. každé období je specifické pro určité změny).
- Změny se udržují po určitou dobu, dokud nejsou včleněny do vývojově vyšších projevů (tj. dítě postupně nahrazuje své schopnosti a dovednosti těmi dokonalejšími, žvatlání slovy, batolení chůzí).
- Vývoj je ireverzibilní, tzn. nevratný (samozřejmě pokud nedojde k patologické změně úrazem či onemocněním).
- Existují vývojové etapy, kde je poměrně málo vývojových změn a etapy, které jsou bohaté na změny.
- Vývojová změna tedy představuje přechod od méně dokonalého projevu k dokonalejšímu v rámci evoluce. Vývojová změna je relativně stálá, v téže populaci dětí je v zákonitém vztahu k chronologickému věku.

Prenatální období (od početí do narození)

Období nejčastěji 9 měsíců, které předchází narození dítěte, není pro nás z hlediska péče aktuální.

Důležité však je, jak může prenatální období ovlivnit následující vývoj dítěte. U dítěte se vyvíjí nejen tělesná schránka, ale také smyslové vnímání. Vytváří se také prvotní vazba na matku (dítě vnímá aktivitu matky, její hlas apod.). Do vývoje dítěte však mohou v prenatálním období zasáhnout mnohé škodlivé vlivy, které se následně negativně projeví v pozdějším věku. Mezi nejčastějšími faktory se objevují kouření, užívání alkoholu či jiných návykových látek, onemocnění matky a užívání léků, předčasný porod či genetická zátěž. Pokud je dítě v prenatálním období vystaveno

škodlivým vlivům, možnými následky jsou různá onemocnění, opoždění vývoje či narušení psychických funkcí (často rozvoj poruch pozornosti, poruch chování, hyperaktivita apod.).

Z pozice pečující osoby je tato znalost důležitá pro pochopení možných příčin potíží dítěte. U dítěte s nápadně jemnou tělesnou stavbou se může jednat o předčasně narozeného potomka.

Také projevy nepozornosti či „zlobení“ nemusí nutně znamenat, že je dítě nevychované, ale může jít např. o lehkou mozkovou dysfunkci způsobenou nemocí matky v těhotenství.

Pokud tedy pečujete o dítě, jehož aktuální vývoj neodpovídá věku, je vhodné zjistit od rodičů, zda dítě nebylo vystaveno významné negativní zátěži ještě před svým narozením.

Novorozenecké období (od narození do 6 týdnů)

Pro dítě znamená porod zásadní změnu jeho způsobu života. V prenatálním životě přebývalo v plodové vodě, která měla stabilní teplotu, tlumila zvuky a doteky. Po porodu se dítě ocitá v úplně jiných podmínkách. Novorozenecké období je v podstatě doba adaptace na nové prostředí. Adaptují se nejen narozené děti, ale i rodiče. Dítě je vybaveno mnohými adaptačními reflexy (např. sací, polykací, uchopovací a další), které během prvních měsíců samy vymizí.

Po narození se mezi dítětem a (nejčastěji) matkou začíná vytvářet specifická vazba (attachment), která je pak základem pro mezilidské vztahy v životě dítěte. Attachmentu se budeme věnovat podrobněji, neboť značně ovlivňuje chování dítěte v péči třetí osoby.

Vzhledem k tomu, že se samozřejmě nepředpokládá péče o novorozence v dětských skupinách ani v rámci individuální péče, jsou pro pečující osoby z tohoto období podstatné dvě věci: případné komplikace těsně před, v průběhu nebo těsně po porodu, které opět mohou mít negativní vliv na další vývoj dítěte (podobně jako v prenatálním období) a rozvoj attachmentu.

Attachment

Teorie attachmentu neboli teorie vazby či přimknutí se pojí se jménem John Bowlby (1907 - 1990). Britský psychoanalyticky orientovaný psycholog se zabýval otázkami sociálního a emocionálního vývoje dítěte a vytvářením citové vazby dítěte k prvním nejdůležitějším lidem jeho života. Bowlby označil za jednu ze základních potřeb člověka vytvoření bezpečné a jisté citové vazby s pečující osobou, nejčastěji matkou.

Znalost, ale také respektování attachmentu hraje významnou roli právě ve chvíli, kdy o dítě krátkodobě pečuje jiná osoba. V této souvislosti se otevírá nejen otázka, od jakého věku je vhodné ponechávat dítě v péči cizích osob, ale také jaký vliv má attachment na dobrou adaptaci dítěte na neznámé prostředí a osoby.

Vývoj attachmentu:

1. fáze (od narození do 3 měsíců) – Děti reagují na přítomnost člověka, ale obecně na každého stejně. Ve třetím měsíci se již objevuje tzv. sociální smích, cílený úsměv na lidskou tvář, na který rodiče velmi pozitivně reagují. Většina rodičů má pocit, že sdílí se svým dítětem skutečnou speciální vazbu. Díky úsměvu dochází k prohlubování attachmentu a tím i podpoře láskyplné péče o dítě.
2. fáze (od 3 do 6 měsíců) – Přátelské chování dítěte je již výraznější k matce, případně dalším blízkým osobám. Jedná se o nejzásadnější období pro vývoj attachmentu. U dětí vyrůstajících mimo rodinu (např. v kojeneckém ústavu, ale i u dětí často hospitalizovaných) je právě chybějící vazba příčinou vážné psychické deprivace. I proto je aktuální otázkou rušení kojeneckých ústavů v ČR a svěřování dětí do náhradní rodinné péče.

3. *fáze* (od 3 měsíců do 3 let) – Intenzivní a výjimečný vztah mezi dítětem a matkou je již plně vytvořen. Jasným důkazem attachmentu je strach dítěte z neznámého člověka, který se stupňuje kolem 7. až 8. měsíce. Příkladem dobře vytvořené vazby je lezení dítěte za rodičem, který se vzdaluje, nebo tendence dítěte být chováno v přítomnosti cizí osoby. Dítě vnímá matku jako bezpečnou základnu, ze které má možnost provádět průzkumy okolí, ale ke které se může kdykoliv vrátit. Tuto pozitivní zkušenost si dítě ověřuje během každodenní interakce.
4. *fáze* (od 3 let do konce dětství) – Dítě je postupně schopné vnímat matku jako samostanou bytost mající své plány a cíle. Vzniká tak složitější vztah, partnerství.

Separace:

Díky vytvoření zdravé vazby s matkou je dítě následně schopné se postupně odpoutávat (fyzicky i duševně) beze strachu, že o matku přijde. U dětí ve věku 18 – 24 měsíců je možné pozorovat určité fáze separačního procesu.

1. *fáze protestu* – projevuje se u dítěte křikem, pláčem
2. *fáze zoufalství* – dítě ztrácí naději, že by se matka vrátila, je apatické, odmítá okolí
3. *fáze skutečného odpoutání od matky* – dítě se podřídí novému prostředí

Dříve byly takové separační reakce chápány jako rozmazlenost či hysterie, ovšem není tomu tak, protože právě separační reakce jsou důkazem správného navázání vztahu s matkou. Právě tyto reakce jsou tak často viditelné ve chvíli, kdy je dítě umisťováno do péče jiné osoby a matka se vzdaluje. Nepřítomnost těchto reakcí může být negativním signálem, stejně jako silné separační reakce ve 3. roce věku.

Attachment se samozřejmě u různých dětí liší svou kvalitou. Nejde tedy jen o to, zda je vytvořený či nikoliv, ale také zda přináší dítěti onu kýženou jistotu ve vztahu. Díky výzkumu Mary Ainsworthové (1913 – 1999) můžeme rozlišit 3 typy vazeb:

1. *bezpečné přimknutí* – Tento zdravý typ attachmentu vykazuje většina dětí. Matka tvoří bezpečnou základnu, dítě je zneklidněno při odloučení, ale je možné jej brzy uklidnit a opět zaujmout hrou. Při návratu matky dítě radostně běží k ní.
2. *úzkostné vyhyčivé přimknutí* – Většina dětí vypadá, jako by byla na matce nezávislá. Z počátku se tento typ dětí jevil jako vyspělé děti, ale není tomu tak, neboť jsou malé a vztah potřebují. Při opětovném setkání se matce vyhyčují, mnohé jsou přátelštější k cizímu člověku. Zjistila se u nich jistá míra emocionálních obtíží. Matky byly hodnoceny jako odmítající a necitlivé. Děti se na ni nemohou spolehnout, a proto jednájí defenzivním způsobem.
3. *úzkostné ambivalentní přimknutí* – U dětí se střídá lpění na matce a odmítání. Odchod matky způsobuje značnou rozladěnost nebo naopak pasivitu. Po jejím návratu se dítě opět chová velmi ambivalentně. Příčinou vzniku tohoto typu attachmentu je nekonzistentní chování matky. Ta reaguje na potřeby dítěte pokaždé jinak a dítě neví, co má očekávat.

Někdy bývají tyto kategorie označovány také jako vazba jistá, vazba nejistá a vazba nejistá spojená s vyhyčbáním se kontaktům. Podle Ainsworthové má základní význam celková citlivost matky k potřebám dítěte. Matky „jistých“ dětí jsou citově bohaté a reagují citlivě a spontánně na potřeby dítěte. Matky dětí „nejistých“ - ať již úzkostných či vyvolávajících odpor - se o děti sice zajímají, ale v podstatě jim nerozumí. Chování matek úzkostlivých dětí bývá nepravidelné, z hlediska dětí až chaotické a dítě nenachází jistotu, že by se mohlo na matku za všech okolností spolehnout. Emoční podpora bývá slabá a úzkostně laděné děti si ji vynucují neustálým přibližováním k matce. Některé matky se vyhyčují kontaktům s dětmi, málo se o ně zajímají, často je odmítají a soustřeďují se

mnohdy jen samy na sebe. V chování bývají stereotypní, nedokáží vytvářet vhodné interakce a dítě se od nich záhy nepřiměřeně odpoutá, případně za ně hledá náhradu. O obou skupinách matek, které vytváří nejistou vazbu s dětmi, platí, že mají jen malé pochopení pro potřeby dětí či je nedokáží projevit.

V řadě studií se ukázalo, že dítě, u kterého se vyvine pevné připoutání k matce, se vyvíjí lépe ve sféře emoční a sociální, ale také v kognitivní oblasti. Projevuje se to jak v prvních letech života, tak i ve věku 6 a více let. Rozvoj pozitivního vztahu dítěte k pečujícím osobám tak mívá mnohdy rozhodující význam pro další vývoj v době předškolní i školní.

Attachment k otci – děti jsou schopny připoutání k otci a matce přibližně ve stejnou dobu. Zjistilo se, že otcové dovedou být stejně citliví jako matky a dokáží se přizpůsobit potřebám dítěte. Přesto mírné odlišnosti jsou. Otcové reagují s dětmi prostřednictvím krátkých jednoduchých stimulací, využívají fyzickou dispozice. Otcí si spíš hrají, matky rozprávějí. Otcové s dětmi často točí, vyhazují je, poplácávají. Pozor, otec se ale mění, pokud zastává roli matky.

Závěr:

Vazba dítěte s matkou (či jinou primární pečující osobou) je pro jeho další vývoj zcela zásadní. Vytváří se a upevňuje během prvních dvou let života a toto období je tedy nenahraditelné. Proto by měl být attachment důležitým faktorem, který je zohledňován při umísťování dítěte do péče jiných osob.

Optimální z tohoto hlediska je převažující péče matky u dítěte do 3 let věku. Samozřejmě vzhledem k pracovním povinnostem matky či jiným okolnostem toto vždy není možné. Pro děti mladší 3 let je následně vhodnější individuální forma péče, tj. v malé skupince max. 4 dětí, kde zároveň důležitou roli hraje pečující osoba, která by se ideálně neměla měnit. Až pro děti starší 3 let jsou vhodnou alternativou péče i dětské skupiny s vyšším počtem dětí.

Pro poskytovatele těchto forem péče jsou attachment a separační projevy důležitým vodítkem při rozhodování o přijetí dítěte do té či oné formy péče. Je důležité si dále uvědomit, že mnohé projevy (např. pláč při odchodu matky a její následné vítání) jsou přirozenou součástí vývoje dítěte a nejsou tedy překážkou pro umístění dítěte do péče.

Kojenecké období (od 6 týdnů do 1 roku)

Období kojení je dobou nejbohatší na změny a to z hlediska kvantity i kvality. Tak rychle jako v tomto období se již dítě nikdy vyvíjet nebude. Rozvoj probíhá v oblasti motorické, kognitivní (vnímání), emoční i sociální. Znovu je na místě upozornit, že vývoj je značně individuální a jednotlivé vývojové etapy jsou vždy v rozpětí plus minus několik měsíců. Užitečné informace o vývoji dětí v tomto období poskytuje např. kniha Evy Kiedroňové, *Rozvíjej se, děťátko...*

Je možné si představit, že starší kojenec by byl umísťován na část dne do péče jiné osoby, jednoznačně by to bylo možné v rámci individuální péče. V dětské skupině by umístění dítěte v tomto věku nutně vyžadovalo přítomnost další osoby navíc. Tato varianta ale není příliš vhodná vzhledem k potřebám kojenců a náročnosti péče.

Rozvoj hrubé a jemné motoriky:

Hrubá motorika zahrnuje pohyby celého těla a během prvního roku života dítěte vývoj směřuje ke zvládnutí chůze. Dítě postupně začne ovládat pohyb hlavy, opírání se o předloktí („pasení koníčků“), převrácení ze zad na břicho, sed, lezení po čtyřech, stání a chůzi s oporou a první krůčky.

Jemná motorika se týká rozvoje paže a ruky spolu s úchopem předmětů, viditelný je postup od velkých pohybů (natahování celé paže) k malým (úchop do dlaně). Vrozený úchopový reflex postupně mizí a je nahrazen cíleným úchopem. Dítě nejprve po předmětu natahuje obě ruce a celé tělo, postupně je schopno koordinovat oko a ruku a uchopit předmět do jedné ruky. Vývoji úchopu je vhodné přizpůsobit i hračky, neboť dítě nejdříve chytá předměty do celé dlaně, později mezi všechny prsty až po jemný špetkový úchop mezi palcem a ukazováčkem. Pozor, až mnohem později (kolem 15. měsíce) je dítě schopné předmět aktivně pustit.

Významnými mezníky vývoje motoriky jsou:

- Ovládání hlavičky – kolem 2. měsíce, důležité pro orientaci v prostoru i rozvoj smyslového vnímání
- Úchop – manipulace s předměty ve 4. měsíci, předání předmětu z ruky do ruky v 6. měsíci
- Sezení – bez opory kolem 6. až 7. měsíce
- Samostatný pohyb – nejdříve po čtyřech končetinách, poté po dvou

Abychom podpořili zdravý rozvoj motoriky dítěte, je k tomu nezbytné dostatečné množství různých podnětů, stimulů. Dítě musí být motivováno k tomu, aby se dívalo po zajímavých předmětech (barevných, pohyblivých), aby k nim či ke zvuku otáčelo hlavu, natahovalo ručičky či později směřovalo pohyb celého těla. Nedostatek podnětů vede záhy k tzv. senzorické deprivaci, která způsobuje opoždění vývoje dítěte.

Emoční a sociální vývoj:

Pro dítě je důležitá interakce s jinými osobami, která podporuje rozvoj emocí i prosociálního chování. Děti se od 3 měsíců cíleně smějí, začínají také odlišovat lidský obličej od jiných předmětů a na něj reagují pozitivněji. Od 6. – 8. měsíce dítě rozpozná známou a neznámou osobu, což se opět odráží v jeho reakcích (viz attachment).

Důležitou součástí rozvoje v kojeneckém věku je i řeč. Během prvního roku dítě přechází od broukání a žvatlání přes napodobování intonace a hlásek k prvním slovům.

Pro závěr tohoto období je možné využít jednoduchou pomůcku: kolem prvního roku by dítě mělo zvládnout první krůčky a začít používat první jednoduchá slova.

1. rok = 1. slovo = 1. krok

Batolecí období (1 až 3 roky)

S rozvojem chůze a řeči se dítě stává stále samostatnějším. Již to není malé miminko plně závislé na péči matky. Batolecí období je ve znamení rozvoje a zdokonalování motorických, sociálních i řečových dovedností. Dítě za tuto dobu zvládne přejít od prvního kroku k samostatné jízdě na odrážedle, od prvního slůvka k používání celých vět.

I když dítě zvládá mnoho činností samostatně, matka stále představuje bezpečnou základnu, ke které se dítě kdykoliv může vrátit. Bylo by mylné se domnívat, že tato potřeba u batolat ustupuje do pozadí. Připomeňme, že separační fáze u dítěte přichází mezi 18. – 24. měsícem, matka je tedy stále velmi důležitou osobou pro dítě a proto i v batolecím období je nutné dobře zvážit případné častější a dlouhodobé umisťování dítěte do péče jiné osoby.

Batole se stává samostatnějším, není však plně samostatné. To se týká také sebeobsluhy (chození na nočník/toaletu, stravování) či komunikace (často dítěti rozumí pouze matka). Ze všech těchto důvodů je možné doporučit umístění do dětské skupiny až od 3 let věku, do té doby případně využívat individuální péči.

Rozvoj motoriky:

Kolem 17. měsíce dítě chodí do schodů, ale zatím vyšlapuje jednou nohou a pak k ní přisunuje druhou, až později nohy střídá. Toto je dobrý ukazatel mentálního vývoje. Ve 20. měsíci skáče na místě po dvou nohách, ve dvou letech je schopno skákat po jedné noze a otočit se dokola. Díky vyhodnocení motorického vývoje můžeme určit, zda je dítě schopno nastoupit do mateřské školky, případně do dětské skupiny.

Důležitou roli hraje i samostatnost dítěte při chození na toaletu. Dítě využívající pleny by mělo být zařazeno do individuální péče, v dětské skupině by toto představovalo velkou zátěž pro pečující osoby. Úroveň sebeobsluhy by tedy měla být jedním z kritérií pro zařazení dítěte do dětské skupiny.

Kognitivní vývoj:

Díky možnosti samostatného pohybu se dítěti značně rozšiřují možnosti poznávání předmětů i okolí, což vede k rozvoji vnímání a myšlení. Dítě postupně získává informace o vlastnostech předmětů, charakteristikách okolních jevů i reakcích osob. Myšlení se zdokonaluje, avšak je egocentrické (u dítěte převažuje „já“, obtížně si uvědomuje názory a potřeby druhých osob).

Dítě je samo aktivním činitelem, jedná záměrně. V průběhu batolecího období dosáhne tzv. trvalosti objektu. Znamená to, že si uvědomuje, že předměty existují, i když je nevidí. Rozvíjí se orientace v prostoru (nahore – dole), nepřesný je odhad vzdálenosti. Kolem druhého roku je dítě schopno chápat pojem počtu, třídí předměty pouze dle jednoho kritéria (např. jen podle tvaru či jen podle barvy).

Důležité je, že dítě se stále orientuje na přítomnost. Minulost ani budoucnost dítě nezajímá, proto dítě nikam nespěchá. Nemá představu, co znamená zítra nebo za týden.

Kolem prvního roku věku dítě začíná využívat první slova. Postupně se slovní zásoba rozšiřuje, kolem druhého roku ji tvoří přibližně 200 – 300 slov, z toho většina jsou podstatná jména. První jednoduchou větu dítě složí kolem roku a půl. Rozvoj řeči je opět velmi individuální, významně se na něm podílí i prostředí. Řeč je pro dítě podstatnou pomůckou v jeho emancipaci i navazování sociálních kontaktů.

Sociální a emoční vývoj:

Jak jsme již zmínili, pro rozvoj osobnosti batolete je důležitá rovnováha mezi potřebou emancipace a potřebou jistoty a bezpečí. Dítě by mělo dosáhnout základní důvěry v sebe sama, předpokladem pro to je právě odpoutání z předchozí silné vazby na matku. Batole si postupně uvědomuje sebe sama jako samostatnou bytost, která je však součástí okolního světa – objevuje se JÁ. Dalším charakteristickým rysem batolete je potřeba sebeprosazení a negativismus. Dítě užívá výrazy „já sám“ a „já chci“ doprovázené obecnou negací všeho. Takto se rozvíjí primární vůle dítěte. Pro rodiče je toto poměrně náročné období a na jejich reakcích a stylu výchovy je velmi závislý další rozvoj sebepojetí dítěte. Pro dítě je důležité, aby byla stanovena pravidla a řád, ve kterých se dítě snadno orientuje. Získává tak informace o vhodném a nevhodném chování, čili o sociálních normách.

Podmínkou pro vznik diferencovanějších sociálních kontaktů je schopnost komunikovat. Dítě je pomocí řeči schopno nejen se vyjádřit, ale také přijímat informace od někoho jiného. Kromě řeči se však dítě učí také nápodobou (opakováním pozorovaných projevů chování) a identifikací (ztotožněním, nejčastěji právě s rodiči).

Významný je i vliv sourozenců, kteří mohou sloužit jako další zdroj sociální stimulace. U starších batolat je možné pozorovat pečovatelské chování vůči mladším sourozencům. Stále však přetrvává egocentrismus, dítě tedy nebere ohledy na potřeby sourozence a prosazuje to, co chce samo. Podstatný je i kontakt a hra s vrstevníky, vývojem hry se budeme zabývat později v samostatné kapitole.

Péče o batole by stále měla probíhat spíše individuálně, v rámci dětské skupiny by trvala potřeba další pečující osoby navíc (s ohledem na aktuální schopnosti a dovednosti dítěte).

Předškolní období (od 3 do 6 let)

Děti v předškolním období jsou těmi, pro které je primárně určená péče v mateřských školách, případně v dětské skupině či individuální péči. V tomto období by dítě mělo získat potřebné dovednosti a znalosti, aby bylo schopné zahájit školní docházku. Kontakt a interakce s vrstevníky je pro dítě klíčová. Pokud tedy do 3 let věku dítěte je vhodnější péče matky, od tohoto věku je velmi žádoucí umožnit dítěti socializaci ve skupině vrstevníků. V rámci dětských skupin by právě předškolní děti měly tvořit významnou většinu.

Rozvoj motoriky:

U dítěte dochází ke zlepšení koordinace pohybů. Rozvíjí se běh a skákání. Díky rozvoji jemné motoriky dítě zvládne vystříhávat obrázky, modelovat, kreslit štětcem, skládat puzzle. Všechny tyto dovednosti je možné zlepšit díky procvičování, zařazování těchto aktivit je tedy žádoucí i v rámci práce v dětské skupině či individuální péči.

Jednou z typických dětských aktivit je kreslení. Dítě začíná s čmáráním již v batolecím období, ale teprve nyní se kresba více rozvíjí. Ve třech letech děti nejdříve malují, až poté obrázek pojmenují. Starší děti již kreslí to, co znají, a mají představu obrázku již před kreslením.

Významný je vývoj kresby lidské postavy. Kolem 3,5 roku dítě kreslí lidský obličej, později k němu připojuje ruce a nohy – vzniká hlavonožec. Dále se přidávají detaily jako oči, vlasy, nos a ústa, někdy i trup. Až po 5. roce je kresba dvojdimenzionální a zahrnuje i trup, po 6. roce se dítě více zaměřuje na detaily a kreslí postavu oblečenou (často je průhledná – pod oblečením je vidět tělo). Pro úplnost doplníme následný vývoj kresby. Po 7. roce dochází ke zpřesnění proporcí, umístění v rovině obrázku a vyjadřování i negativních pocitů v kresbě. Osmileté dítě již kreslí postavy i z profilu, o rok později zachytí pohyb, kolem 10 let se vyskytuje použití perspektivy a stínování.

Kognitivní vývoj:

Egocentrismus je u dítěte stále patrný, převažuje také zaměření na jednu charakteristiku objektu (jeden z pokusů ukazuje, jak po přelití vody z malé široké sklenice do vysoké úzké si dítě myslí, že vody přibýlo). V myšlení dítěte předškolního věku je typická magičnost – využití fantazie a nadpřirozena. To se projevuje nejen při hře, ale děti například přisuzují lidské vlastnosti neživým předmětům („Ten kámen je zlý, uhodil mě.“).

Předškolák dobře zvládá pojmy nahoře – dole, vlevo – vpravo si ujasňuje až s nástupem do školy. Kolem 6 let by měla být dokončena funkční specializace mozkových hemisfér, tzv. lateralita (zda

je dítě pravák či levák). Ve vnímání času stále převažuje orientace na přítomnost, dítě měří čas podle opakujících se dějů.

V předškolním období dítě začíná s jednoduchými počty. Je schopno ukázat a říct, kolik mu je let. Odhadne vizuálně množství (ve větší hromádce je víc kostiček), ale stále dává přednost nápadnějším znakům (u dvou řad mincí, kterých je stejný počet, ale v jedné jsou mince dál od sebe, určí dítě roztáhlejší řadu jako početnější).

Získání výše zmíněných dovedností je dáno převážně přirozeným zráním dítěte. Právě v tomto období můžeme pozorovat značné individuální rozdíly ve znalostech dětí, které jsou však podmíněny výchovou. Setkáváme se s dětmi, které určují druhy dinosaurů, vlajky států či vlakové stanice. Často se pak nabízí otázka, kde je hranice takového učení. Obecně bychom mohli říci, že pokud zájem vychází ze strany dítěte, není důvod jej nepodpořit. Není však na místě předškoláka přetěžovat záměrným učením – k získání nezbytných znalostí je určena školní docházka. Myšlenkový rozvoj by také neměl nezdravě převážet nad fyzickou aktivitou. Pohyb je pro dítě stejně důležitý jako rozvoj myšlení. Vhodná náplň dne zaměřená na komplexní rozvoj dítěte je proto zásadní při práci v dětské skupině, ale i v individuální péči.

V předškolním období se nadále rozvíjí řeč i slovní zásoba. Dítě umí odpovědět na otázky Kdo? Co? Jak? Proč? Dobře reaguje i na složitější příkazy („Posbírej všechny hračky a dej je do krabice.“). Gramatická skladba by měla být dokončena kolem 4 – 5 let. Kromě sociální řeči, kterou dítě užívá při běžné komunikaci, můžeme pozorovat i tzv. řeč pro sebe, kdy si dítě povídá nahlas samo se sebou.

Sociální a emoční vývoj:

V předškolním období se dítě učí rozlišovat pohlavní role a to nápodobou nebo podmiňováním, kdy hlavně rodiče posilují určitý typ chování. Pohlavní identita se vyvíjí na základě biologických a kulturních faktorů i vlivu rodičů. V současné době hraje velkou roli i televize a další masmédiá.

V rámci procesu socializace dítě navazuje odlišné vztahy k lidem v blízkém i vzdálenějším okolí, osvojuje si sociální normy, role, vzorce chování. Kolem 4. roku se také začíná rozvíjet prosociální (altruistické) chování dítěte.

Pro předškoláka jsou ideálem, kterému se chce podobat, jeho rodiče. Často nekriticky přijímá jejich názory a postoje, proto je velmi důležitý jejich výchovný styl. Při umístění dítěte do individuální péče či dětské skupiny by se užívané výchovné styly neměly diametrálně lišit. Pro dítě by bylo obtížné orientovat se v odlišných pravidlech fungujících v rodině a v zařízení.

Mladší školní věk (6 – 11 let)

Běžný nástup do základní školy je ve věku 6 let. Děti však z různých důvodů (nezralost, datum narození, ale i vůle rodičů) získávají odklad školní docházky a ve věku 7 let tedy mohou stále navštěvovat mateřskou školu nebo dětskou skupinu (případně být v individuální péči). Vzhledem k tomu, že další významný rozvoj schopností a dovedností souvisí převážně se zahájením školní docházky, můžeme na tomto místě ukončit přehled charakteristik následujících vývojových etap.

Hlavním úkolem pro dítě s odkladem školní docházky tedy zůstává dosažení patřičné zralosti pro vstup na půdu základní školy. V takovém případě je možné využít např. přípravné třídy (neboli nulté ročníky) či různé edukační skupinky, které často organizují samotné základní školy či jiné organizace.

Školní zralost

Školní zralost je vývojová úroveň dítěte nezbytná pro zahájení školní docházky. Hodnotí se celkem tři hlavní oblasti – zralost tělesná, kognitivní a sociální. Školní zralost je ve všech třech oblastech definována jako úroveň, které dítě musí dosáhnout, aby mohlo nastoupit do školy. Pokud dítě v jedné či více oblastech zralé není, je to důvod pro odklad školní docházky, i kdyby v ostatních oblastech bylo nadprůměrné. Doporučení odkladu vydává na základě vyšetření pedagogicko – psychologická poradna.

Již jsme se víckrát zmiňovali o značných individuálních rozdílech mezi dětmi. I v době před nástupem do školy tomu není jinak. Pokud se však dítě vyvíjí normálně v rámci daného vývojového období, není důvod k obavám. Ani když dítě sousedky již umí v 6 letech psát a číst a vaše nikoliv. Od toho je škola, aby se tyto dovednosti dítě naučilo.

Školní zralost se obvykle zjišťuje při zápisu do první třídy. Různé úkoly, které dítě hravou formou plní, slouží právě ke zjištění školní zralosti.

Zralost tělesná (dostatečná výška a hmotnost) zajišťuje, že dítě bude schopné zvládat fyzickou zátěž kladenou ve škole. Jedním ze znaků tělesné zralosti je i tzv. filipínská míra – dítě by mělo dosáhnout rukou přes hlavu na ušní lalůček.

V rámci kognitivní zralosti se posuzuje úroveň poznávacích procesů a myšlení. Dítě by nemělo unikat do světa fantazie, mělo by být schopné dodržet pokyny. Dokončen by měl být základní vývoj řeči, neměly by se již vyskytovat agramatismy (poruchy výslovnosti je vhodné řešit nejpozději po nástupu do školy).

Neméně důležitá je zralost sociální a motivační. Dítě musí být schopno odloučit se od rodiče, orientovat se na činnost, spolupracovat s ostatními, akceptovat a podřídit se autoritě učitele. Děti, které jsou stále příliš hravé, většinou nejsou na školu připraveny a je vhodnější doporučit odklad školní docházky.

Není žádná tragédie, když dítě nastoupí do školy později než v 6 letech. Pokud není zralé, školní nároky by jen těžko zvládalo a taková zátěž je rozhodně více na škodu než nechat dítě o rok déle doma. Neadekvátní nároky včetně uspíšeného nástupu do školy často dítě spíše traumatizují. Snahou rodičů by mělo být spokojené dítě, které se do školy těší.

Interakce v dětské skupině

Dětská skupina je tvořena více jak 5 dětmi, doporučený věk je 3 až 7 let. Pokud je ve skupině dítě mladší 2 let, velmi pravděpodobně bude nezbytné navýšit počet pečujících osob vzhledem k náročnosti péče.

Na interakce dětí ve skupině má základní vliv celkový počet dětí, jejich věk a pohlaví a z toho plynoucí homogenita nebo heterogenita skupiny. Platí také, že s rostoucím věkem se více stírají vývojové rozdíly. Výhodou dětské skupiny vzhledem k jejímu složení je právě vyšší počet dětí. Na rozdíl od individuální péče, kdy je vhodnější sestavit homogenní skupinu, je v tomto případě možné mít skupinu více heterogenní. Při přijímání dětí do péče je vhodné zajistit, aby ve skupině dítě mělo alespoň jednoho vrstevníka stejného pohlaví. To se týká hlavně starších dětí nad 3 roky. Velké věkové rozdíly mezi dětmi mohou snadno vést k vyloučení některého dítěte, šikaně, ale i nudě a nespokojenosti dítěte. Jednoduše řečeno – dítě by nemělo být v dětské skupině samo (není možné zaručit, že si najde kamaráda, ale můžeme alespoň vytvořit potenciální příležitost a zajistit adekvátního partnera ke hram).

V rámci jednotlivých vývojových etap byl popsán i průběh socializace dětí daného věku. Až kolem 3 let dítě začíná aktivněji navazovat vztahy s vrstevníky a komunikovat s nimi. Do té doby považuje ostatní děti jen za další objekty kolem sebe. Tomu odpovídá i vývoj hry, kdy do konce batolecího období si dítě hraje samo a až později se zapojuje do hry s dalšími dětmi.

Významnou roli ve skupině hraje i pohlaví dětí. Od předškolního věku se děti sdružují podle pohlaví, chlapci preferují větší skupiny (4 – 5), dívky zase menší skupinku (2 – 3). Aktivita chlapců jsou rušnější, volí častěji konstruktivní hry, výraznější jsou také případné projevy agrese. U dívek je možné zaznamenat širší okruh zájmů, často volí nápodobivé hry (na maminku, na obchod) či klidnější aktivity (kreslení, prohlížení knížek).

Odlišnosti v chování chlapců a dívek samozřejmě existují, ale nabídka aktivit i hraček by měla být pro všechny děti shodná, neboť finální výběr nezáleží pouze na pohlaví dítěte, ale také na osobnostních charakteristikách, výchově apod. V opačném případě bychom mohli zbytečně přispívat ke škatulkování dětí již v raném věku (hodná holčička je tichá a milá, kluci nepláčou, dívka si nehraje s autíčky atd.).

Je přirozené, že dítě si ve skupině hledá kamaráda. Jeho výběr určuje pohlaví, zevnějšek dítěte (zde jsou patrné vlivy sociálních norem), vlastnictví nějakého zajímavého předmětu (hračka, zvíře) a také chování. Obecně populárnější bývají děti přátelské, pozitivně laděné a sociálně zdatnější. Naopak dítě, které ostatní ruší, chová se nepřijemně, má obtíže v komunikaci či kazí hru, bývá odmítáno. Děti s viditelným postižením se mohou dobře začlenit do skupiny díky tomu, že ostatní děti ještě nejsou ovlivněny obecnými předsudky a stereotypy.

Práce v dětské skupině je náročná i vzhledem k aktivitám, kterým se s dětmi věnujeme. Proto je podstatné znát charakteristické projevy v jednotlivých obdobích vývoje a s tím související schopnosti dítěte. I v rámci heterogenní skupiny je stále nezbytné zajistit všem dětem adekvátní podmínky pro jejich rozvoj.

Nejsnazší cestou je vytvoření menších podskupin, ve kterých budou děti věkově blízké. Díky tomu může pečující osoba nabídnout dětem aktivity odpovídající jejich věku. Konkrétní způsoby práce s dětmi jsou popsány v pedagogické části.

Vývoj hry

Hra k dítěti neodmyslitelně patří. Stejně jako postupuje vývoj dítěte, můžeme pozorovat i změny ve způsobu a stylu hraní. Dítě přechází od pozorování okolí přes samostatnou hru až ke společnému hraní si s vrstevníky.

- Dítě si nehraje, ale pozoruje to, co ho aktuálně nejvíce zajímá.
- Většinu času dítě pozoruje hru ostatních dětí. Zaměřuje se cíleně na určitou skupinu, např. pozoruje hru s panenkou víc než hru s autíčky.
- Dítě si hraje samo s jinými hračkami než ostatní děti, nesnaží se dostat k dětem blíž. Jedná se o samostatnou hru.
- Dítě si stále hraje samo, ale aktivity, které si hledá, ho přirozeně spojují s aktivitami dalších dětí. To je hra paralelní.
- Až kolem 3 let si dítě začíná hrát s ostatními dětmi. V rámci této aktivity se nepodřizuje ostatním, ale jedná tak, jak chce samo.
- Nejvyšším stupněm je hra kooperativní. Dítě si hraje ve skupině, která je organizovaná a má cíl.

Dítě se speciálními vzdělávacími potřebami

Do kategorie dětí (či žáků) se speciálními vzdělávacími potřebami patří děti zdravotně postižené (s mentálním, tělesným či smyslovým postižením, kombinovaným postižením, vadami řeči, poruchami učení či chování a autismem), zdravotně znevýhodněné (dlouhodobě nemocné či zdravotně oslabené) a sociálně znevýhodněné. Při zřizování dětské skupiny či individuální péče je třeba znát specifika výše zmíněných skupin dětí pro zajištění odpovídajících služeb.

U dětí ze sociálně slabého prostředí je zařazení do péče vcelku bezproblémové. Za povšimnutí stojí hlavně dvě oblasti. Jednou z nich jsou finance, kdy je možné uvažovat např. o snížení poplatků za péči o dítě v zařízení. Za druhé se můžeme u těchto dětí setkat s opožděním vývoje v důsledku méně podnětného prostředí. V některých případech se dítě jeví dokonce jako mentálně retardované. Při správné péči však rychle tento hendikep dohání a dosahuje běžných vývojových norem.

S dětmi dlouhodobě nemocnými či zdravotně oslabenými se můžeme v individuální péči či dětské skupině také setkat a nejde o výjimku. Nejčastěji se jedná o děti s těžkými alergiemi (např. na lepek) či astmatem, jejichž obtíže však bývají minimalizovány správnou medikací. Díky tomu jsou tyto děti mnohdy téměř bez omezení, popřípadě je nezbytný režim zvládnutelný i při péči v zařízení. Při přijímání do péče je nezbytné detailně se seznámit s diagnózou, medikací a potřebnými opatřeními a je vždy na rozhodnutí zřizovatele, zda dítě do péče přijme či nikoliv. Na druhou stranu je nutné si uvědomit, že počet dlouhodobě nemocných dětí v posledních letech roste a pokud zdravotní stav dítěte nevyžaduje značná omezení či rozsáhlá opatření, není důvod tyto děti vylučovat z péče individuální či v dětské skupině.

Mohlo by se zdát, že vhodnější bude v těchto případech péče individuální. Odpověď však není tak jednoznačná. Omezení dětí se většinou týkají dietních opatření či nadměrné pohybové zátěže. Není tedy třeba individuální péče jedné osoby, stačí v rámci běžného denního režimu a aktivit brát ohledy na možnosti dítěte. Naopak využití dětské skupiny má pozitivní vliv v tom, že dítě je integrováno do širšího kolektivu vrstevníků a má možnost účastnit se běžného života.

Jiná situace nastává v případě dětí s postižením. Péče o ně již vyžaduje nejen individuální přístup, ale mnohdy také speciální vzdělání pečujících osob, využití kompenzačních pomůcek či nepřetržitou péči.

Pro děti s mentálním, tělesným či smyslovým postižením, popř. s kombinací více postižení či autismem, je již dnes péče zajišťována ve specializovaných zařízeních. Vzhledem k velké variabilitě jednotlivých typů a stupňů postižení klade tato péče obrovské nároky právě na pečující osoby. Je tedy možné vůbec uvažovat o zařazování dětí s postižením do dětských skupin nebo individuální péče? Určitě ano, ale pouze v případě lehčích forem postižení a s přihlédnutím ke všem okolnostem v každém jednotlivém případě. Například dítě se sluchovou vadou kompenzovanou sluchadly může být bez problémů zařazeno i do dětské skupiny, podobně tomu může být u dítěte s lehkou mozkovou obrnou či některými tělesnými hendikepy (např. amputace či malformace horní končetiny). Integrace mezi zdravou populací má jednoznačně pozitivní vliv. Finální rozhodnutí o přijetí či nepřijetí dítěte je vždy na zřizovateli, pokud by dítě vyžadovalo speciální péči, pak by pečující osoba měla mít odpovídající znalosti a dovednosti.

Do kategorie dětí s postižením patří i děti s vadami řeči, poruchami učení a poruchami chování. Ve většině případů je možné tyto děti bez obtíží přijmout do péče zařízení. S poruchami učení se spíše nesetkáme, neboť jsou většinou diagnostikovány až při zahájení školní docházky. Větší pozornost bychom měli věnovat dětem s masivnější poruchou chování. V případě doprovodných projevů agresivity by zařazení do dětské skupiny i individuální péče mohlo být komplikované. Stejně tak u dětí s hyperkinetickou poruchou chování (dříve označovaná jako porucha pozornosti s hyperaktivitou, tzv. hyperaktivní děti) je opět nutné zvážit konkrétní situaci a aktuální zdravotní stav dítěte.

Při rozhodování, zda přijmout do péče dítě s postižením, by měl zřizovatel zvážit následující:

- aktuální stav dítěte
- konkrétní projevy postižení, související nároky a omezení (včetně potřebných kompenzačních pomůcek a nároků na prostředí, např. bezbariérovost)
- rozsah péče (např. občasná hlídání, zkrácení doby pobytu, zkušební doba)
- potřebný počet pečujících osob a jejich znalosti a dovednosti
- složení skupiny dětí v péči (individuální i v dětské skupině)

Za prvé je tedy nezbytné mít dostatek informací o dítěti a o tom, co jeho postižení obnáší. Důkazem zodpovědného přístupu je i snaha zřizovatele a pečujících osob udělat si reálnou představu o projevech postižení. Ty jsou velmi individuální a variabilní a to, že se pečující osoba dosud s podobným postižením nesetkala, nutně neznamená, že nebude schopna poskytnout odpovídající péči (hlavně u kompenzovaných postižení, např. sluchových). K získání potřebných znalostí může dopomoci nejen odborná literatura, ale také množství nabízených kurzů či seminářů.

U dětí s postižením by kromě základních údajů neměly chybět tyto vstupní informace:

- typ a stupeň postižení, etiologie (vrozené či získané postižení), projev
- užívání kompenzačních pomůcek včetně manipulace s nimi
- medikace
- komplikace (záchvaty, kognitivní poruchy) a omezení
- nároky na péči, úroveň samostatnosti a sebeobsluhy
- funkční výchovné postupy (hlavně u dětí s poruchami chování)

Za druhé zřizovatel musí zvážit, zda má dostatečný počet pečujících osob. Je možné říct, že až na výjimky bude dítě s postižením vyžadovat přítomnost další pečující osoby, což může být významným faktorem hlavně u individuální péče v malé skupince dětí. Pomůckou může být přijetí dítěte do péče na zkušební dobu, aby poskytovatel péče, rodiče i dítě měli možnost zjistit, zda je daný typ péče či zařízení pro dítě vhodný. Další podmínky mohou být upraveny ve smlouvě.

V neposlední řadě je nutné brát ohled na složení stávající skupiny dětí a uvážit, jaký vliv na ně bude mít zařazení dítěte s postižením. Důležitou roli hraje především věk a pohlaví dětí, hlavně při integraci dítěte s poruchami chování. Za optimální se nedá považovat např. 5-letý hyperaktivní chlapec ve skupince se třemi mladšími dětmi apod. Na druhou stranu v rámci rozvoje osobnosti dětí a jejich sociální inteligence je kontakt s dítětem s postižením velice obohacující pro obě strany. Každopádně pokud dítě s postižením požívá ve skupině nějakých výhod či výjimek, je nezbytné ostatním dětem vysvětlit, proč tomu tak je. V případě, že již ve skupině je nějaké dítě s postižením začleněno a vyžaduje větší péči, je většinou nevhodné přijmout dítě se stejným postižením. U dětí s odlišným typem postižení je pro rozhodování o přijetí důležitá hlavně náročnost péče.

O poskytování péče dětem s postižením mohou častěji uvažovat ti, kteří mají vlastní podobnou zkušenost. Většinou se jedná o rodiče, kteří již dítě s postižením sami vychovali a mají tedy reálnou představu, co podobná péče obnáší. Získané znalosti a dovednosti mohou být cennou devizou při zajišťování péče o jiné děti, i když i tady je nutné mít na paměti variabilitu postižení a jejich projevů. Kromě snahy a ochoty pomoci a využít svých zkušeností je dobré zvážit, zda pečující osoba má dostatek sil a energie na péči o další dítě s postižením. Péče o cizí dítě je vždy odlišná od výchovy svých vlastních dětí.

V každém případě při poskytování individuální péče či zřízení dětské skupiny je možné přijmout také dítě s postižením. Tomuto rozhodnutí však musí předcházet nejen zajištění všech potřebných informací o dítěti, ale také zvážení osobních i materiálních kapacit zařízení.

Doporučená literatura

- Bowlby, J. (2010). *Vazba*. Praha: Portál.
- Černá, M., Novotný, J., Stejskal, B., Zemková, J. (1995). *Kapitoly z psychopedie*. Praha: Karolinum.
- Dolejší, M. (1983). *K otázkám psychologie mentální retardace*. Praha: Avicenum.
- Hadj-Mousová, Z. (2003). *Sociální psychologie*. Praha: PdF UK.
- Hartl, P., Hartlová, H. (2000). *Psychologický slovník*. Praha: Portál.
- Hayesová, N. (2003). *Základy sociální psychologie*. Praha: Portál.
- Kiedroňová, E. (2010). *Rozvíjej se, dítětko...*. Praha: Grada.
- Langmeier, J., Krejčířová, D. (1998). *Vývojová psychologie*. Praha: Grada.
- Matějček, Z. (2001). *Psychologie nemocných a zdravotně postižených dětí*. Jinočany: Nakladatelství H&H.
- Pipeková, J. (ed.) (2006). *Kapitoly ze speciální pedagogiky*. Brno: Paido.
- Pokorná, V. (2001). *Teorie a náprava vývojových poruch učení a chování*. Praha: Portál.
- Řezáč, J. (1998). *Sociální psychologie*. Brno: Paido.
- Svoboda, M., Krejčířová, D., Vágnerová, M. (2001). *Psychodiagnostika dětí a dospívajících*. Praha: Portál.
- Švarcová, I. (2003). *Mentální retardace*. Praha: Portál.
- Vágnerová, M. (2000). *Vývojová psychologie*. Praha: Portál.
- Vágnerová, M. (2004). *Psychopatologie pro pomáhající profese: rozšířená a přepracovaná vydání (3.vydání, rozš. a přeprac.)*. Praha: Portál.
- Valenta, M., Krejčířová, O. (1997). *Psychopedie: Kapitoly z didaktiky mentálně retardovaných*. Olomouc: Netopejř.
- Valenta, M., Müller, O. (2003). *Psychopedie*. Praha: Parta.
- Vitková, M. (ed.) (2004). *Integrativní speciální pedagogika*. Brno: Paido.

KAPITOLA V

PEDAGOGICKÁ ČÁST

OBSAH

Úvod	43
Hlavní cíle předškolního vzdělávání	45
Konstruktivní pedagogika	45
Fáze konstruktivní pedagogiky	45
Struktura dne	46
1. Příchod dětí a ranní úkol	47
2. Svačina	48
3. Ranní kruh	48
4. Tělovýchovná chvilka	48
5. Hry a činnosti	48
6. Hodnotící kruh	49
7. Pobyt venku	49
8. Hygiena, příprava na stolování	49
9. Odpolední odpočinek	50
10. Odpolední svačina	50
Tematické plánování	51
Vlastní tematický plán	51
Dílčí vzdělávací cíle a získané kompetence v září – červnu	51
Příklady námětů tematických plánů pro jednotlivá roční období	55
Téma podzim:	
1. Stromy	55
2. Kouzelné houby	56
Téma zima:	
1. Mikuláš	57
2. Vánoce	58
Téma jaro:	
1. Šnečku, šnečku, ty máš pěkný domeček	59
2. Velikonoce	60
Téma léto:	
1. Rozpustilí motýlci	61
2. Oslava na závěr školního roku	62
Doporučená literatura	63

ÚVOD

Vážený čtenáři!

Ocitl ses na začátku cesty práce s dětmi. Je to práce velmi složitá a náročná, ale zároveň velmi radostná. Není důležité, proč ses pro tuto práci rozhodl, důležité je tvé odhodlání začít se dětem smysluplně věnovat.

Dnešní děti budou muset celý život čelit změnám sociálním i politickým, změnám prostředí, změnám ve vědě a technice, v průmyslu, změnám na trhu práce apod. Rychlost, jakou se tyto změny prosazují, nás upozorňuje, nakolik je důležité v dětech rozvíjet a podporovat přání učit se po celý život. Děti se nejlépe vyvíjejí, věnují-li se své činnosti – hře – celým srdcem. Při hře se současně nejeфекtivněji a nejlépe učí. Práci s dětmi je nejlépe orientovat na jejich vnitřní aktivitu, tvořivé síly, vlastní prožitky a zkušenosti. Dítě se musí v první řadě cítit spokojené a v bezpečí, teprve pak se může zdravě rozvíjet a efektně učit.

Pečující osoba by měla být autorita – spíše partner, pomocník a průvodce dítěte na jeho cestě k poznání. Měla by respektovat, že každé dítě je jiné. Měla by si uvědomit, že jsou mezi dětmi takové, které mají speciální vzdělávací potřeby. Patří mezi ně děti na vozíčkách, nevidomé nebo se zbytky zraku, neslyšící, či se zbytky sluchu, děti s poruchami soustředění a poruchami chování. Pokud se pečující osoba setká s dítětem, jehož chování vybočuje z obvyklého, standardního chování, dítě se může jevit jako nevychované, nebo nevydrží u některé z činností jako jeho vrstevníci, může jít o některou z výše jmenovaných poruch. Pečující osoba může po zralém zvážení pohovořit s rodiči dítěte a doporučit jim návštěvu některého odborného pracoviště (středisko výchovné péče či pedagogicko - psychologickou poradnu nebo speciální pedagogické centrum). Pouze tato pracoviště mohou s jistotou odhalit konkrétní poruchu a doporučit vhodný výchovný přístup k danému dítěti. Odhalení těchto poruch je důležité především před nástupem školní docházky. Může se tak předejít mnoha zbytečným komplikacím již v průběhu prvního ročníku ZŠ. Je třeba vědět, že se může podařit na doporučení speciálního pedagogického centra či poradny pro tyto děti získat asistenta pedagoga, který bude pomocníkem pečující osobě k tomuto dítěti.

Aby mohla pečující osoba poskytnout vhodně strukturovaný soubor činností a materiálů, jejichž prostřednictvím bude dítě dobře rozvíjet své schopnosti – bude se efektně učit, aniž by bylo stresováno, musí znát fáze vývoje dítěte. Všechny činnosti by měly vycházet z reality všedního dne, praktické činnosti by měly být přiměřené stupni vývoje dítěte, sledovat jeho rozdíly v dovednostech a zvláštních zájmech.

Je třeba si uvědomit, že jiná je péče o dítě šestiměsíční, roční, dvouleté či tříleté nebo o předškoláka. Je pravděpodobné, že v dětské skupině se můžou takto rozdílně staré děti sejit. Věkově heterogenní skupina sebou přináší každodenní podněty k sociálnímu učení malých i velkých dětí. Starší děti už jsou soběstačnější při oblékání, hygieně, vědí, že pečující osoba je jim vždy rádcem a pomocníkem a většinou při loučení s mámou již nepláčou. Mladší děti od těchto svých starších kamarádů okoukávají vyspělejší sociální chování, snaží se je napodobit. Smíšená skupina velmi dobře sytí sociální potřeby dětí. Podporuje pečovatelské sklony starších dětí a jejich důvěru v to, že jsou velké, zkušené, že mají téměř funkci pomocníků pečující osoby. Menší děti se necítí tak samotné, když je s nimi větší kamarád. Začátky docházky do dětské skupiny tak mohou být pro děti mladší tří let lehčí. Adaptační problémy, často spojené s prvním opravdovým odloučením od rodičů, umocněné dětskou nesamostatností a nedostatečnou sebeobslouhou, tak mohou být zmírněny, když děti své starší vrstevníky v jejich samostatnosti napodobují. U starších děvčátek se zase mohou probudit pečovatelské sklony a budou pečující osobě rády s malým nešikou pomáhat. Pečující

osoba by si měla uvědomit, jaké potřeby a schopnosti má dítě v tom kterém věku a z těchto potřeb vycházet při tvorbě denního plánu. Zatímco v péči o mladší děti se více uplatní výchovná složka, jak se dítě bude více přibližovat školnímu věku, bude na významu získávat složka vzdělávací. Zajistit dostatečným způsobem a najednou potřeby všech dětí je opravdu složité. Je samozřejmé, že malé děti budou předškoláka svojí činností při práci rušit. Na druhé straně je dobré, když se dítě naučí přijímat ruchy jako běžnou součást pracovního prostředí, učí se soustředit i za těchto podmínek. To by měl být pozitivní aspekt. Přesto je důležité dobře rozvrhnout, co má cenu dělat v dětské skupině a co nechat na rodičích. Dětská skupina by rozhodně měla být tak jako školka nezastupitelná v rozvoji grafomotoriky. Motivace ke kreslení či malování je jiná ve skupině než doma, kdy máma nutí dítě samotné malovat, zatímco ono se chce dívat na televizi či si hrát na zahradě. Pečující osoba by měla dbát na správné držení těla při sezení, správný úchop tužky, pastelky či štětce. Zlovyky, které v tomto období vznikají, jsou ve škole již těžce odbouratelné.

V tomto kontextu je třeba si uvědomit, že děti dvouleté a mladší vyžadují vysoce individuální přístup. Například pomoc s jídlem (některé od jídla často odbíhají), při pobytu venku je potřeba myslet na to, že neujdou tyto děti větší vzdálenost. Je potřeba počítat s přemísťováním na kočárku, nebo dávat přednost pobytu na zahradě. Doba oběda je pro tyto děti také většinou dřívější než u dětí starších. Je proto třeba na tyto potřeby pamatovat a skloubit je. Co se týká jídla – většina mladších dětí by si jídlo ráda rozložila. Před spaním by snědly polévku, po spaní druhé jídlo. Je potřeba také vědět, že některé děti do dvou let nosí ještě pleny a nejsou samostatné v hygienických návycích.

Co se týká spánku – jak již bylo řečeno – u většiny dětí do dvou let je potřeba doby a délky spánku vysoce individuální. Pečující osoba by si měla po dohodě s rodiči řádně naplánovat dopolední činnosti a pobyt venku tak, aby režim dne plně vyhovoval všem věkovým skupinám. Dřívější dobu odpočinku u mladších dětí může využít k individuální práci s dětmi staršími – jejich rozumovému rozvoji. Také je potřeba počítat s tím, že některé starší děti již po obědě spánek vůbec nevyžadují.

U mladšího dítěte do dvou let přetrvává paralelní hra, hraje si samo, kamaráda ke své hře nevyžaduje. Rádo bourá stavby, což bývá častý zdroj konfliktu. Starší dítě nechápe, že pro mladší je toto chování hra. Další formou hry u takto malých dětí je vyhazování hraček z polic, krabic a neochota účastnit se na uklidu hraček. Dvouleté dítě vnímá hračku, se kterou si hraje, jako svou, nechce ji půjčit ani dlouhou dobu poté, co si s ní nehraje. Také hračky, s nimiž si hraje jiný kamarád, bere bez požádání. Batole ještě nezvládá zátěž kolektivu starších dětí, vyžaduje časté chování. Pokud se v dětské skupině sejdou děti mladší dvou let, mělo by se počítat s jednou pečující osobou ve skupině pro tyto děti. Pobyt těchto mladších dětí má i pozitiva. Starší děti okoukají vztah pečující osoby k menším dětem a po čase k nim mluví mateřským ochranným hlasem. Během volné hry si nejmenší děti budou brát jako miminko do své hry na rodinu, budou mu pomáhat s oblékáním atd.

Pokud se v dětské skupině octne i kojeneček do jednoho roku věku, je potřeba vyčlenit mu část prostoru v místnosti, kde si hrají ostatní děti od jednoho roku do předškolního věku. Takto vyčleněnému prostoru říkáme manéž. Je to ohraničený prostor v místnosti, kde se kojeneček může bez ohrožení pohybovat ležením. Má v tomto prostoru vyčleněné hračky odpovídající jeho věku, které nemohou ohrozit jeho zdraví. Pečující osoba má tak bez problému čas se věnovat ostatním dětem, popřípadě stimulovat zájem kojence o hračky v manéži.

II. HLAVNÍ CÍLE PŘEDŠKOLNÍHO VZDĚLÁVÁNÍ

1. Rozvíjení dítěte a jeho schopnosti učení
2. Osvojení si základů hodnot, na nichž je naše společnost založená
3. Získání osobní samostatnosti a schopnosti projevit se jako samostatná osobnost působící na své okolí

Děti by se měly naučit rozumět:

- fyzikálnímu světu prostřednictvím činností jako vážení, měření, stavby z kostek, práce s pískem, dřevem
- sociálním a kulturním informacím prostřednictvím her, četby příběhů, dramatických her
- logice a matematice srovnáváním, měřením, počítáním, tříděním
- vztahu mezi psaným a mluveným slovem prostřednictvím častého kontaktu s knihami, písmeny, předčítáním, kreslením obrázků k přečtenému textu, prohlížením knih, vlastním vyjadřováním myšlenek a prožitků

V dětech by se mělo podporovat:

- fyzický vývoj prostřednictvím chůze, běhu, skoků, poskoků, hodů, lezení a základními gymnastickými prvky, míčovými hrami a sezónními činnostmi, zvládání překážkové dráhy v herně i ve volné přírodě
- sociálně – emocionální vývoj prostřednictvím řešení sporů, vyjadřování pocitů, kontroly impulsu, vzájemné úcty, spolupráce s ostatními, péče o materiály, se kterými pracují
- rozvoj inteligence – vést děti k samostatnému myšlení, k tvořivosti, k prozkoumávání věcí do hloubky, k chápání dění na základě vlastního experimentování, pozorování a objevování
- rozvíjení řečových schopností

III. KONSTRUKTIVNÍ PEDAGOGIKA

Nejpřirozenější charakteristika výchovy a vzdělání je škola života, o kterou se opírá konstruktivní pedagogika. Důraz je kladen na prožitkové učení, na kooperativní činnosti, na učení se ze života a pro život.

Fáze konstruktivní pedagogiky:

1. **Evokace** – dospělá osoba navodí téma, kterému se chce s dětmi věnovat, povídá si s dětmi o daném tématu, zjišťuje, co děti o daném tématu vědí z vlastních, předešlých zkušeností a s pomocí dětí shrne všechny dosavadní poznatky, které o něm mají.
2. **Ukotvení** – prohloubení a pochopení svých poznatků na základě činností.
3. **Reflexe** – znovu si uvědomění nových poznatků o tématu, na kterých se může dále stavět.

Od pečující osoby se očekává, že nebude dětem předkládat hotová fakta, ale metody, jak k těmto poznatkům mohou děti samy dojít:

- Sestavuje plán vyučování
- Promýšlí jeho základní fáze
- Připravuje si techniky vedení dětí

Příklad:

EVOKACE:

Děti při zimní procházce najdou uhynulého ptáčka. Snažily se najít příčinu, proč se tomu tak stalo. Zeptaly se i paní učitelky. Paní učitelka jim vysvětlila, že ptáček zřejmě uhynul z prochladnutí a hladu. Domluvila se s nimi, že se k tomuto tématu vrátí zítra a pokusí se najít společně řešení, jak by mohli společně ptáčkům v zimě pomoci.

Druhý den si v kruhu na koberci povídají vše, co děti o ptácích vědí, učitelka jejich zkušenosti zaznamenává jednoduchou kresbou a jednoslovně na papír, co děti sdělují.

UKOTVENÍ

- Děti pozorují oknem ptáky, jak si hledají potravu.
- Učitelka vyzve děti k možnosti přijímením ptáčkům život – vyrobit krmítko a krmivo.

Děti se rozdělí do skupinek

- Jedna skupina dětí vyhledává v knihách přezimující ptáky, kreslí je a větší děti se mohou snažit opsat jejich název.
- Druhá skupina vyhledává potravu, která je pro ptáky vhodná a která jim naopak škodí a může jim ublížit (nejlépe z předem připraveného pracovního listu).

Společně pak vyrobí několik druhů krmítek – např. z plastové láhve, ze dřeva, z kokosového ořechu apod. Poté vyrobí několik druhů krmných směsí - zalijí semínka do rozpuštěného tuku, přiváží lůž, nasypou směs semínek. Poté vše odnesou na zahradu, či před okna a připevní, aby mohly ptáčky pozorovat.

REFLEXE

Děti průběh pozorování zakreslují, zapisují do knihy a pak mohou vymyslet příběh ze života lidí a ptáků.

Tento princip EVOKACE – REFLEXE – UKOTVENÍ může probíhat ve všech činnostech během celého dne.

IV. STRUKTURA DNE

Jak by měla vypadat struktura dne

Rámcový vzdělávací program předškolního vzdělávání říká o organizačním chodu toto:

- Denní řád je dostatečně pružný, umožňuje reagovat na individuální možnosti dětí, na jejich aktuální či aktuálně změněné potřeby
- Děti nacházejí potřebné zázemí, klid, bezpečí i soukromí
- Poměr spontánních i řízených činností je v denním programu vyvážený

Denní program strukturuje každodenní činnosti, práci, hru a tvoří běžný denní řád, s nímž se děti seznámí a který je uspokojuje. Připravuje se se zřetelem na potřeby vývoje dětí, je pružný a umožňuje začleňování zvláštních akcí.

Pružný denní program umožňuje volný průběh činností, nenutí děti zabráně do hry, aby jí povinně zanechaly a přešly k jiné činnosti. Je vhodně přizpůsoben jak pro homogenní, tak heterogenní

skupinu (děti stejného i různého věku). Podle dlouholetých zkušeností totiž probíhá hraní a učení v heterogenní skupině úspěšněji. Děti tří a čtyřleté se pozorováním starších dětí při činnostech mnohdy naučí více a rychleji než pouze vysvětlením dospělou osobou ve skupině stejně starých dětí. Starší děti se učí být ohleduplnější ke svým mladším kamarádům. Na základě pozorování malých dětí si uvědomují, co všechno se již naučily, jaký kus cesty mají za sebou, opakují si, co již zapomněly. Velmi dobře se v takové skupině rozvíjejí sociální vztahy.

Denní program má mít vyvážený poměr aktivity a klidu. Dopřává dostatek času na činnosti, jež si děti vyberou samy, na zkoumání nejrůznějších pomůcek po celé místnosti. Měl by počítat s dostatečným časem na přechody mezi jednotlivými činnostmi. Umožňuje pečující osobě pozorovat děti, mluvit a pracovat s nimi jednotlivě, v malých i velkých skupinách. Programy dne jsou pružné, přiměřené věku dětí a neměly by prosazovat striktní, ostře oddělené činnosti. Obvykle by měl být program dne zaznamenán na nástěnce, která je umístěna ve výšce očí dětí tak, aby se na něj děti i pečující osoby mohly odvolávat a aby si ho mohli přečíst i rodiče a návštěvníci. Všechny informace na nástěnce by měly být ve slovním vyjádření, doprovázené obrázky či symboly tak, aby tomu děti dobře rozuměly a uměly se na nástěnce zorientovat.

Součástí informační tabule by měla být i pravidla, na kterých se pečující osoba s dětmi domluví. Formulace těchto pravidel (písemná i obrazová) je vyvěšená na nástěnce, aby se na ně mohla pečující osoba odvolávat, mluvit o nich, rozšiřovat je.

Příkladem pravidel může být:

1. Když jeden mluví, ostatní naslouchají
2. Vzájemně si pomáháme
3. Po hře si uklidíme své místo
4. Po místnosti chodíme krokem

Pravidla formulujeme pozitivně, nesprávná formulace pravidla č. 4 by byla: Po třídě neběháme.

1. Příchod dětí a ranní úkol

Před příchodem dětí připraví pečující osoba pro děti a jejich rodiče tzv. ranní úkol. Cílem této aktivity je především ulehčit vstup rodičů do místnosti určené pro děti, získávat je pro spolupráci, vést je k tomu, aby si ráno rozvrhli program tak, aby své děti nepřiváděli do zařízení ve spěchu a stresu. Nejlépe je tabuli s ranním úkolem umístit hned u vstupu do místnosti. Rodič přečte dítěti na tabuli datum, jaký je den v týdnu a znění jednoduchého úkolu, při kterém si dítě bude procvičovat různé dovednosti: grafomotoriku, počítání, geometrické tvary, barvy, poznávat zvířata a rostliny a jiné. Úkoly by měly být zaměřené na téma, o kterém si budou v ten den povídat. Tím jsou motivovány pro pozdější činnosti v centrech aktivit. Centrem aktivit se rozumí rozdělení prostoru, ve kterém děti pobývají, do částí nebo úseků, které je stimulují ke hře a práci. Jsou to pracovní koutky, které umožňují hru i tvůrčí práci jednotlivcům i skupinám. Jsou funkčně a esteticky vybavena, vhodně rozmístěna. Každé centrum má být vybaveno pomůckami v otevřených nebo lehce dostupných skříňkách tak, aby si je mohl každý svobodně vzít a zase je po sobě na správné místo uklidit. Děti se učí tím, že si hrají a pracují s různými předměty a materiály, které jsou k dispozici v každém z center. Učí se také navzájem od sebe, nápodobou a pozorováním. Tím, že pracují v malých skupinkách, mohou spolu přirozeně komunikovat, řešit problémy, rozhodovat se, procvičovat si vyjadřovací schopnosti, učit se chápat a akceptovat rozdíly mezi lidmi. Pro dítě je hra stejně důležitá jako práce pro dospělého. Při hře se mnohému naučí, a tak by se neměla hra od učení oddělovat.

2. Svačina

Mezi osmou a devátou hodinou by měly mít děti připravenou svačinu. Vhodným způsobem by jim měly být připomenuty hygienické požadavky před stolováním. Doporučuje se, aby si pak směly brát svačinu individuálně. Rozvíjejí si tak sebeobsluhu a motoriku.

3. Ranní kruh

Po svačině se děti scházejí v ranním kruhu, který je situován poblíž nástěnky s denním programem. Pečující osoba upozorní děti, že se za chvíli budou scházet v ranním kruhu tak, aby děti měly dostatek času ukončit předešlé činnosti. Signálem pro svolávání dětí by mělo být domluvené znamení – např. hlas zvonku, trianglu apod.

Cílem ranního kruhu je vést děti k tomu, aby si navzájem při sdílení naslouchaly, aby se seznámily s tématem dne, co budou dělat, ze kterých činností si mohou vybrat.

Vhodným prvkem ranního kruhu je zapálená svíčka či lampa, která je umístěna ve středu kruhu. Děti se vzájemně přivítají, mohou se pohlady, či obejmout. Velmi opatrně se musí postupovat u dětí, které se tělesným kontaktům vyhýbají. Vzájemné dotyky působí pozitivně na psychiku a rozvoj sociálních vztahů mezi dětmi.

Při vzájemném sdílení je vhodné uplatňovat pravidlo: Když jeden mluví, ostatní naslouchají. Je dobré zviditelnit toto pravidlo tím, že hovořící dítě má v ruce nějaký předmět. Tento předmět může zároveň pomoci dítěti překonat počáteční nejistotu při mluvení.

4. Tělovýchovná chvilka

Po vzájemném sdílení se obvykle zařazuje tělovýchovná chvilka, kde pečující osoba zařadí buď zdravotní cviky, pohybové hry, nebo jiné pohybové činnosti, při kterých si děti procvičí jednotlivé tělesné oblasti. Základním posláním tělovýchovných chvil je psychické uvolnění, zdravotní prospěšnost a vyžití v rámci kolektivu.

Po tělovýchovné chvilce se děti opět sejdou v kruhu, kde si povídají o tématu dne, pečující osoba nabídne činnosti v jednotlivých centrech a dobře vysvětlí, co budou dělat. **Množství činností i center aktivit, které budou v daný den k dispozici, záleží vždy na tom, na jaké vývojové úrovni jsou děti, na velikosti skupiny, na tématu či projektu.**

Společný kruh je také místem pro nácvik nových písní, básní, místem pro poslech pohádek nebo řešení problémů, které se objeví při společných činnostech dětí.

5. Hry a činnosti na dané téma v centrech aktivit

Když se děti seznámí s programem dne, vezmou si svou značku (nejlépe svou zalaminátovanou fotografii) a svůj symbol připevní ke zvolené nabídce činností na nástěnce.

Tím, že si děti samy zvolí hry, činnosti a centra aktivit, podporujeme u nich samostatnou volbu a zodpovědnost za svou volbu, samostatné myšlení a tvořivost, radost ze hry, činnosti a učení a také zájem dětí.

Rozhodně i pro děti do tří let věku platí, že nejvíce je rozvíjí podnětné prostředí – centra aktivit, která dětem nabízejí různé možnosti her a tvoření.

Jak můžeme podporovat samostatnou volbu:

- Dětem dobře vysvětlíme pravidla ve třídě
- Děti se na vytváření pravidel podílejí, můžeme je změnit podle situace ve třídě
- Je třeba dobře vysvětlit, co se bude dělat, z čeho si můžou vybrat
- Připravujeme činnosti, které mají různá řešení (modelování, malování, vystřihování, vytrhávání, stavění z kostek)

- Oceňujeme snahu i postupné kroky, oceňujeme především proces, ne pouze výsledek
- Nespěcháme

Je třeba zdůraznit, že činnosti by měly být voleny tak, aby dítě pracovalo po tak dlouhou dobu, jak je schopné se soustředit (cca 15 – 20 min.). Doba, kdy se dítě soustředí, je závislá nejen na věku dítěte, ale i na rozdílnosti schopností a dovedností u dětí téhož věku.

Veškeré aktivity by měly být organizovány tak, aby děti podněcovaly k vlastní aktivitě, experimentování, aby pracovaly vlastním tempem. Měly by mít možnost pracovat i v menších či větších skupinkách a o práci se dělit.

Samozřejmě, že by mělo být dostatečně dbáno na soukromí dětí. Pokud mají potřebu se uchýlit do klidného koutku a činností se neúčastnit, mělo by jim to být umožněno.

6. Hodnotící kruh

Po skončení činností v centrech aktivit se děti opět sejdou v kruhu, kde mohou zhodnotit, jak se jim v centrech pracovalo, které činnosti je nejvíc zaujaly, s kým se jim dobře pracovalo, kdo jim v práci pomohl nebo poradil.

Hodnotící kruh lze zařadit před pobytem venku nebo před obědem, po návratu z venku.

Je důležitým nástrojem pro sebereflexi, pro rozvoj sociálních vztahů a rozvoj řečových schopností. Má zvláštní význam i pro počátky sebehodnocení každého jedince. Je dobré, aby pečující osoba vhodným způsobem hovořila s každým dítětem o jeho pokrocích. Dítě pak lépe chápe, co se od něj očekává a může více ovlivňovat své učení.

7. Pobyt venku

Pobyt venku patří k důležitým částem dne. Děti by měly pobývat venku denně, téměř za každého počasí minimálně 1,5 – 2 hodiny. Pobyt venku umožňuje poznávání nejbližšího okolí. Děti se seznamují s místy, kam se chodí nakupovat, kam do knihovny, kde se může sportovat. Často bývají vycházky využívány jako součást nějakého projektu. Bývají spojovány například s návštěvou knihovny, divadelního nebo hudebního představení, nebo nějaké kulturní památky.

Při vycházce do lesa či parku jsou zase spojovány s přirozenou lesní tělocvičnou. Je možné využívat různých přírodních překážek – spadlých stromů, pařezů, příkopů – k jejich překonávání, běhání, skákání a přeskakování. Pozor na děti mladší tří let, které neujdou větší vzdálenost! Musíme na tuto skutečnost pamatovat a počítat s kočárkem na jejich přemísťování. Kojenci a některé děti do dvou let využívají většinou tuto dobu jako dobu spánku v kočárku.

Pokud je možné využít pozemek u zařízení, kde se děti schází, mohou si vyrobit společně i malou zahrádku. Ať už „užitkovou“, nebo okrasnou. Děti mají radost, když jim vyroste na jejich „zahrádce“ hrášek, mrkvička či naopak pěkná kytička. Pokud tato možnost není, mohou pobyt venku využít i k založení minizahrádky v truhlících a pozorovat změny na oknech.

Ideální pro pobyt venku je také dětské hřiště. Zde mohou děti využívat herní prvky k houpání, skákání, prolézání, ale i k míčovým hrám, dramatickým hrám a hrám na písku.

Pro pečující osobu je to ideální místo ke sledování sociálního chování dětí. „Naše ruce si pomáhají, ale neubližují si.“

8. Hygiena, příprava na stolování

Po pobytu venku odcházejí děti na oběd. Před obědem je potřeba dbát na upevňování hygienických návyků – před každým jídlem si umýváme ruce. Mladší děti dvou let jsou při plnění hygienických návyků nesamostatné, pečující osoba musí počítat, že jim musí pomoci.

Oběd je příležitostí, jak kromě biologické potřeby získat též sociální a kulturní zkušenost. Každé

z dětí má mít u stolu své místo, které je neměnné. Mladší děti do dvou let musí mít svou dětskou židli, která je pro ně bezpečná!

Dbáme na slušné chování u stolu. Oběd by měl být i příležitostí, jak vést děti k sebeobsluze a samostatnosti. Mohou si samy chystat prostírání a příbory. Obsloužit se a uklidit si po sobě po jídle. Dobré je, když má dítě možnost si samo zvolit množství jídla, které bude jíst a naučit se samo nabrat polévku a nalít si samo pítí.

Děti mohou v klidu u stolků konverzovat, ale pouze za předpokladu, že dodržují pravidlo: Mluvíme jen s prázdnou pusou a nejsme hluční.

Dobré je mít určenou dětskou službu, která po jídle pomáhá otírat stolky. Jedná se většinou o nejstarší děti.

Doba jídla by měla být příjemnou a nestresující součástí dne, proto žádné dítě do jídla nenutíme, dokonce v žádném případě ho nedokrmujeme. Mohli bychom narušit jeho psychiku. Pokud se dítě s jídlem loudá, nekomentujeme to žádnými výroky. Nejmenší děti do dvou let by si rády rozložily jídlo do dvou částí – před spaním polévku, po spaní druhé jídlo. Pečující osoba by se měla vždy snažit navodit příjemnou a klidnou atmosféru.

9. Odpolední odpočinek – spánek a jeho alternativy

V denním programu je respektována individuální potřeba aktivity, spánku a odpočinku jednotlivých dětí. Děti, které tráví v dětské skupině šest a více hodin, potřebují čas na odpočinek a relaxaci a odreagování od denních činností. Ukládají se k odpočinku a některé také usnou. Každé z dětí musí mít svou postýlku nebo lehátko s vlastními lůžkovinami. Tato doba by měla být využita k četbě na pokračování, poslechu pohádek či relaxační hudby. Děti mohou odpočívat se svou oblíbenou plyšovou hračkou, vlastním polštářkem či knížkou. Dětem, které mají menší potřebu spánku, by měl být po dohodě s rodiči nabídnut jiný klidový program. Mohou provozovat klidové činnosti v centrech aktivit, ale vždy s dodržováním pravidla: Pracuji tak, abych nerušil v odpočinku své kamarády.

Pečující osoba by měla vždy reagovat na individuální potřeby dětí.

10. Odpolední svačina

Po odpoledním odpočinku a hygieně si děti opět podle své potřeby berou tak velkou svačinku, jaký mají hlad, a nalévají si samy pítí podle své potřeby.

11. Odpolední hry a činnosti do odchodu dětí domů

Po odpolední svačince si děti vybírají podle své vlastní chuti činnost v centrech aktivit. Nechává se volný průběh her. Dětem, které mají problémy se začleňováním mezi hrající si děti, pečující osoba pomáhá nabízením různých činností a zapojením mezi ostatní děti.

Když počasí dovoluje a u zařízení je zahrada či dětské hřiště, je dobré i v odpoledních hodinách využít možnost pobýt venku. Pobyt venku však nesmí bránit vyzvedávání dětí rodiči.

Pozor na přechody mezi jednotlivými činnostmi!

Přechody mezi jednotlivými činnostmi dělají někdy dětem i pečujícím osobám obtíže. Nemělo by jít o rušivé chvíle, napětí mezi přecházením k jednotlivým činnostem. Je dobré tuto změnu předem oznamovat. Např.: Až dohraje písnička, budeme uklízet a připravíme se na pobyt venku. Nebo: Až zazvoní zvoneček potěti, budeme obědvat apod.

V. TEMATICKÉ PLÁNOVÁNÍ

Témata představují ucelenou, uspořádanou, logicky navazující řadu tematických bloků pro určitý časový úsek. Na tom, jak dobře naplánujeme a připravíme činnosti a hry dětí, závisí do značné míry úspěšnost jejich dalšího vývoje a úspěšnost pedagogické práce. Dobrý plán staví na tom, co děti znají, umějí a co rády dělají. Propojuje to, co děti znají, s tím, co je chceme naučit. Respektujeme individuální tempo. Necháváme děti činnosti dokončit, i kdyby se tím plán protáhl do dalšího týdne. V plánování je potřeba připravit dostatek pomůcek a materiálů, které se vztahují k tématu, a nechat děti více experimentovat.

Postup plánování:

1. Co bude tématem – čím se budu zabývat
2. Jak téma dětem představím a jak je budu motivovat
3. Jak budeme s tématem pracovat v jednotlivých centrech aktivit
4. Kolik času budeme tématu věnovat – počet týdnů, dnů, hodin
5. Co k tomu budu potřebovat – materiál, pomůcky
6. Jak budeme dětem ukazovat návaznost daného tématu na skutečný život
7. Kdo by nám mohl pomoci a jak zapojíme rodiče

VLASTNÍ TEMATICKÝ PLÁN

Při tvorbě vlastního tematického plánu je dobré, aby pečující osoba postupovala tak, jako se plánuje školní rok v mateřské škole. Ten začíná v září a končí v srpnu. Je to praktické z důvodu, že v letních měsících červenci a srpnu většina lidí čerpá dovolenou a s dětmi odjíždí na rekreaci, nebo k babičkám a dalším příbuzným. Většina dětí v těchto měsících tedy bude pobývat mimo dětskou skupinu.

Doporučuje se, aby se při tvorbě tematického plánu vycházelo z ročních období, svátků a tradic.

Díličí vzdělávací cíle:

Září

1. Osvojení si věku přiměřených praktických dovedností
2. Rozvoj komunikativních dovedností (verbálních i neverbálních) a kultivovaného projevu, rozvoj tvořivosti (tvořivého myšlení, řešení problémů, tvořivého sebevyjádření), získání relativní citové samostatnosti
3. Seznamování s pravidly chování a jejich tvoření ve vztahu k druhému, posilování prosociálního chování ve vztahu k ostatním lidem (v rodině, dětské skupině)
4. Rozvoj schopnosti žít ve společenství ostatních lidí (spolupracovat, spolupodílet se), přinášet k tomuto společenství (k dětské skupině, k rodině) a vnímat a přijímat základní hodnoty v tomto společenství uznávané
5. Seznamování s místem a prostředím, do kterého se dítě začlenilo a vytváření pozitivního vztahu k němu

Předpokládané získané kompetence:

Získat dítě pro radostný pobyt v dětské skupině.

Orientovat se bezpečně v prostředí dětské skupiny.

Mít povědomí o uložení hraček a ostatních pomůcek ve třídě.

Vytvořit společně základy pravidel chování v dětské skupině a připomínat jejich dodržování.

Zvládat jednoduchou sebeobsluhu s hygienickými návyky v dětské skupině.
Uvědomovat si svou osobnost se svými právy, s přiznáním stejných práv svým kamarádům.
Spolupracovat s ostatními dětmi v dětské skupině.
Mít povědomí o mezilidských morálních hodnotách.
Vnímat přání a potřeby druhých, zejména mladších a potřebných.
Probouzet zájem o přátelství s ostatními dětmi.
Vědět, že se mohou bránit násilí od druhého člověka.

Říjen

1. Rozvoj a užívání všech smyslů
2. Rozvoj řečových schopností a jazykových dovedností
3. Rozvoj kooperativních dovedností a spolupráce s ostatními ve skupině
4. Pochopení, že změny způsobené lidskou činností mohou prostředí chránit a zlepšovat, ale také poškozovat a ničit

Předpokládané získané kompetence:

Všímat si změn v přírodě. UVědomit si, že příroda kolem nás se mění v souvislosti s ročními dobami.
Vědět, že lidská činnost je v péči o ovoce i zeleninu nezbytná.
Vědět, že ovoce a zelenina jsou součástí zdravého stravování.

Listopad

1. UVědomění si vlastního těla, osvojení si poznatků o těle a jeho zdraví, o pohybových činnostech a jejich kvalitě, osvojení si poznatků a dovedností důležitých k podpoře zdraví, bezpečí, osobní pohody i pohody prostředí
2. Rozvoj komunikativních dovedností a kultivovaného projevu, rozvoj, zpřesňování a kultivace smyslového vnímání, přechod od konkrétně – názorného myšlení k myšlení slovně – logickému, rozvoj paměti a pozornosti, přechod od bezděčných forem těchto funkcí k úmyslným, rozvoj a kultivace představivosti a fantazie
3. Rozvoj komunikativních dovedností verbálních i neverbálních
4. Rozvoj základních kulturně – společenských postojů, návyků a dovedností dítěte, rozvoj schopnosti projevovat se autenticky, chovat se autonomně, prosociálně a aktivně se přizpůsobovat společenskému prostředí a zvládat jeho změny
5. Rozvoj schopností přizpůsobovat se podmínkám vnějšího prostředí a jeho změnám

Předpokládané získané kompetence:

Znát některé části vlastního těla a jejich funkci
Probudit zájem o péči o své zdraví a učit se předcházet úrazům a nemocem
Získat představu o významu dodržování určitého režimu dne pro zdravý a spokojený život

Prosinec

1. Rozvoj pohybových schopností a zdokonalování dovedností v oblasti hrubé a jemné motoriky
2. Rozvoj komunikativních dovedností a kultivovaného projevu, rozvoj schopnosti vytvářet citové vztahy, rozvíjet je a city plně prožívat, rozvoj poznatků, schopností a dovedností umožňujících pocity, získané dojmy a prožitky vyjádřit

3. Rozvoj interaktivních schopností ve skupinových hrách
4. Rozvoj schopností žít ve společenství ostatních lidí, přijímat základní hodnoty v tomto společenství uznávané
5. Vytváření pozitivního vztahu k místu, ve kterém dítě žije

Předpokládané získané kompetence:

Vědět, že tradice s Mikulášem je pro děti radost a zábava

Získat vztah ke knize a seznámit se, jak s ní zacházet a kde ji hledat

Uvědomit si citovou vazbu k rodinným příslušníkům a k lidem kolem sebe

Leden

1. Vytvoření reálných životních návyků
2. Osvojení si některých poznatků a dovedností, které předcházejí čtení a psaní, rozvoj zájmu o psanou podobu jazyka i další formy sdělení, verbální i neverbální, rozvoj zájmu o učení
3. Osvojení si elementárních poznatků, schopností a dovedností důležitých pro navazování a rozvíjení vztahů dítěte k druhým lidem
4. Rozvoj schopností projevovat se autenticky
5. Pozorování okolní přírody

Předpokládané získané kompetence:

Najít v zimním období nejen krásu přírody, ale i možnost sportování

Starší děti - získat pocit radostného očekávání vstupu do 1. třídy, získat zájem o učení

Únor

1. Vytváření zdravých postojů jako základů zdravého životního stylu
2. Rozvoj řečových schopností a jazykových dovedností, poznávání sebe sama, rozvoj pozitivních citů ve vztahu k sobě
3. Ochrana osobního soukromí a bezpečí ve vztazích s druhými dětmi i dospělými
4. Poznávání pravidel společenského soužití, porozumění základním projevům neverbální komunikace obvyklé v tomto prostředí
5. Vytváření elementárního povědomí o širším přírodním, kulturním i technickém prostředí, o jeho rozmanitosti, vývoji a neustálých proměnách

Předpokládané získané kompetence

Poznat Masopust v hudbě, literatuře, lidových zvycích pro radostné prožití tradice

Vědět, že každá práce je důležitá a že pro pracovitého člověka je radost pracovat

Uvědomit si, že peníze si musíme vydělat a že jimi šetříme, ale že jsou i důležitější věci v životě

Březen

1. Ovládnutí pohybového aparátu a tělesných funkcí
2. Rozvoj dovedností receptivních (vnímání, naslouchání, porozumění) a vytváření základů pro práci s informacemi
3. Rozvoj kooperativních dovedností ve skupinkách
4. Seznamování se světem lidí, kultury a umění, osvojení si základních poznatků o prostředí, v němž dítě žije

5. Osvojení si poznatků a dovedností potřebných k vykonávání jednoduchých činností v péči o okolí při spoluvytváření zdravého a bezpečného prostředí a k ochraně před jeho nebezpečnými vlivy

Předpokládané získané kompetence:

Získat vztah k přírodě, učit se chránit zeleň a rostliny kolem nás ke zkvalitnění životního prostředí

Vědět, co rostlina potřebuje k životu a jak o ni pečujeme

Vědět, že naši zvířecí mazlíci doma potřebují péči a lásku

Poznat význam zvířátek pro citový život člověka i jeho obživu

Seznámit se s nebezpečím při setkání s cizími zvířaty

Získat touhu po čtení, po vlastní knížce a umět s ní zacházet

Poznat, že knížka je zdrojem informací

Duben

1. Osvojení si poznatků a dovedností důležitých k podpoře zdraví, bezpečí
2. Přemýšlet, vést jednoduché úvahy a umět je vyjádřit
3. Vytvoření povědomí o mezilidských morálních hodnotách, připomínat vytvořená pravidla chování k druhým dětem i ke zvířatům
4. Rozvoj úcty k životu ve všech jeho formách

Předpokládané získané kompetence:

Poznat zahrádku jako součást dobrého životního prostředí

Poznat, že je správné třídit odpad a chovat se ekologicky k živé i neživé přírodě

Získat povědomí o správném chování člověka k přírodě a k životnímu prostředí

Květen

1. Osvojení si věku přiměřených praktických dovedností
2. Rozvoj schopnosti vytvářet citové vztahy, rozvíjet je a city plně prožívat
3. Posilování prosociálního chování ve vztahu k ostatním lidem v rodině, ochrana osobního bezpečí a soukromí ve vztazích s druhými dětmi a dospělými
4. Vytvoření základů aktivních postojů ke světu, k životu, pozitivních vztahů ke kultuře a umění, rozvoj dovedností umožňujících tyto vztahy a postoje vyjadřovat a projevovat, rozvoj společenského a estetického vkusu
5. Vytvoření povědomí o vlastní sounáležitosti se světem, s živou a neživou přírodou

Předpokládané získané kompetence:

Vědět o přírodních rezervacích plných krásy a zajímavých živých tvorů

Osvojit si správné chování návštěvníků zoologické zahrady ke všem živočichům i rostlinám

Poznat strukturu rodiny, uvědomit si nejbližší členy své rodiny

Prožít radostně sváteční událost – Svátek matek

Vědět, že rodina ochrání naše osobní soukromí i bezpečí

Uvědomovat si význam zázemí v rodině pro bezpečí a rozvoj osobnosti

Vědět, že každý v rodině má povinnost pomáhat podle svých schopností

Pochopit, že každý má ve společenství rodiny svou roli, podle které je třeba se chovat

Dozvědět se o ochraně rodiny a domova před cizími nebezpečnými lidmi

Získat vztah k domovu, ke svému bydlišti, k naší zemi a k sousedům, k evropskému společenství, ke světu

Vědět, že činnosti člověka mohou ovlivnit život zvířátek i vzhled přírody kolem nás

Červen

1. Rozvoj fyzické i psychické zdatnosti
2. Vytváření pozitivního vztahu k intelektuálním činnostem a k učení, podpora a rozvoj zájmu o učení, získání schopnosti záměrně řídit svoje chování a ovlivňovat vlastní situaci
3. Vytváření prosociálních postojů
4. Vytváření povědomí o existenci ostatních kultur a národností
5. Poznávání jiných kultur, vytvoření povědomí o vlastní sounáležitosti se světem, s lidmi, společností, planetou Zemí

Předpokládané získané kompetence

Získat povědomí o přátelství a toleranci lidí všech barev pleti

Získat povědomí o existenci národů a kultur různých zemí, o planetě Zemi, vesmíru

Mít základní představu o dopravních prostředcích kolem nás a o bezpečném pohybu v silničním provozu

Získat poznatky o vodě jako nebezpečném živlu, ale i o nezbytnosti vody pro život

Příklady námětů tematických plánů pro jednotlivá roční období

Téma podzim

1. Stromy

Cíl: Rozvíjení výtvarné citlivosti, seznámení s podzimními listy a plody, práce s barevnou kompozicí

Místo: Zahrada nebo park

Postavíme se na zahradě okolo kmene stromu do kroužku, chytíme se za ruce a zakloníme hlavu. Díváme se nahoru a pozorujeme větve stromu a barevné listy v koruně stromu a jeho tvary. Poté se rozběhneme po zahradě či parku a každý si nasbírá kytici barevných listů. Na trávníku vytvoříme z těchto listů barevný obraz. Můžeme vytvořit např. tvar některého z listů, dále okolo něj ho můžeme doplnit kamínky, větvičkami a mechem. Postavíme se a celý obraz si prohlédneme. Všímáme si tvaru listů, barev a struktury, porovnáváme se strukturou ostatních přírodnin. Potom listy, kamínky, mech a větvičky pohladíme – zkoumáme je hmatem.

Park či zahradu využijeme jako přírodní tělocvičnu k pohybu dětí. (hra „Škatulata batulata...“)

Každé dítě si vybere strom, který se mu líbí. Vráť se k němu a nasbírá barevné listy a plody.

Výtvarná činnost ve třídě

Potřeby: krabice od bot, temperové barvy, listy a plody vybraného stromu, štětec, zubní kartáček

Postup: Žlutou temperou namalujeme obrys stromu na dno krabice z venkovní strany. Do koruny otiskujeme listy stromu namočené do tempery, které si dítě přineslo. Kmen stromu a trávu domalujeme kartáčkem na zuby (vytvoří zajímavou strukturu). Na boční stěny krabice malujeme trávu kartáčkem, sluníčko, mraky a ptáčky štětcem, nebo otiskujeme letící listy. Do koruny a pod strom nalepíme jeho plody.

Takto vytvořené krabice postavíme na polici či parapet na pruh žluté nebo hnědé látky a vytvoříme kompozici krajiny s podzimními stromy.

Hudební a pohybová činnost

Při procházce si všímáme dozrálého ovoce na ovocných stromech a s dětmi si připomeneme, které ovoce na podzim dozrává. Přineseme ukázkou jablek, hrušek a švestek. Můžeme udělat hádání podle chuti se zavázanýma očima. Děti ochutnávají kousky ovoce a hádají, co jedí.

Písnička: „Měla babka čtyři jabka“ (kniha: „**Hrajeme si u maminky**“, Jiřina Rákosníková), Naučíme se zpívat, vytukávat rytmus, pak i tančit mazurku.

2. Kouzelné houby

Cíl: Rozvoj výtvarných dovedností – stříhání a lepení, vytvoření kulís hub

Místo: Les i místnost

Při procházce podzimní přírodou zajdeme do lesa a hledáme rozmanité houby. Pečující osoba může naučit některé houby děti poznat. Ve dvojicích skládáme na zemi z nasbíraných přírodnin houby.

Po návratu do zařízení se posadíme do kruhu a pečující osoba vypravuje dětem pohádkový příběh:

„V jedné malé dřevěné chaloupce v lese žila moudrá babička. Sbírala všelijaké byliny a pomáhala jimi od bolesti a nemoci lesním zvířátkům. Jednou k ní přiběhl srneček, že ho moc bolí bříško, jindy se objevil medvídek s poraněnou nohou. Babička každému z nich pomohla. Zvířátka jí naopak pomáhala donést dříví nebo šišky na topení do kamen. Večer se před chaloupkou často zvířátka setkávala a vypravovala, co se přes den v lese přihodilo. Někdy jim babička upekla buchty s borůvkami nebo ostružinami či uvařila houbovou polévku. Na tu rád přišel i myslivec. Potom sedával na lavičce vedle babičky a spokojeně pokuřoval dýmkou.

Jednou se však v lese objevila smečka zlých vlků, začali zvířátkům v lese škodit – brali jim jídlo, ničili obydlí, pustošili celý les. Ani myslivec si s nimi už nevěděl rady. Smutná zvířátka babičce každý večer vyprávěla, co zase vlci komu provedli, a ta se již na to nemohla dívat. A tak na ně nastražila past. Na paloučku, kam chodili vlci odpočívat, nechala za pomoci svých kouzelných bylinek vyrůst čarodějné houby. Když druhý den vlci přišli na palouček a uviděli houby, hned je všechny posbírali a snědli. Co se však nestalo? Jednomu vlkovi narostla tak veliká tlapa, že vůbec nemohl chodit. Druhému zase narostl ocas, který byl tak dlouhý a tak těžký, že se nemohl ani pohnout. Třetí se proměnil v malinkatého vlího trpaslíka. Tak babička zlé vlky potrestala. Až když se omluvili lesním zvířátkům a napravili všechno, co způsobili, nabídla jim babička smaženici z jiných kouzelných hub a vrátila jim původní podobu.“

Výtvarná činnost

Potřeby: bílý karton formátu A5, nůžky, barevné papíry, staré noviny, lepidlo, kousky barevných látek, barevné voskovky, špejle, izolepa

Postup: Přehneme karton na dvě části tak, aby vznikl formát A6. Na něj namalujeme voskovkou obrys kouzelné houbičky (menší děti mohou pomoci šablony obkreslit) a vystříhneme. Stříháme

obě části kartonu najednou, ale horní část hlavičky necháme spojenou. Trháme kousky papíru, novin i alobalu a lepíme je na obě strany kloboučku. Vnitřní stranu houby potřeme lepidlem, mezi obě její části položíme špejli a obě její strany slepíme k sobě se špejlí mezi nimi.

S hotovými houbami se přesuneme na zahradu. Na vhodném místě si vytvoříme palouček s čarovnými houbičkami – zabodneme je do trávy nedaleko sebe. Posadíme se kolem houbiček a prohlédneme si jednotlivá dílka. Každý postupně vypráví, co jeho houbička umí. Totéž můžeme vyrobit i ve třídě – do květináče vložíme mech a do něj houbičky zapícháme.

Hudební a pohybová činnost

„Pásla ovečky“ (kniha: **Hrajeme si u maminky**) V kroužku při tom tanečními kroky, dupáním a cupáním pohybově dotváříme.

„Houbař“ (kniha: **Písničky a říkadla s tancem** str. 115)

Do podzimních témat můžeme zařadit poetický Halloween a využít možnosti dlabání dýní, výroby masek atd.

Téma zima

Mikuláš

Pomůcky: látkový pytlík s bonbóny, předměty na vyrábění čertovských a andělských zvuků, čertovská a andělská hudba, kreslicí potřeby

Děti sedí v kroužku. Pečující osoba vypráví dětem o Mikulášovi, který nosí dětem dárky. Zkusíme si, jaké to je někoho obdarovat. Děti podávají pytlík s bonbóny tomu, koho chtějí obdarovat a říkají, komu ho posílají a proč (např. posílám Petrovi, protože si se mnou hezky hraje...). Petr si vezme bonbón a posílá dál.

Rozhovor s dětmi: Jak jste se cítily? Bylo milé slyšet o sobě něco pěkného? A jak jste se cítily, když jste někoho obdarovávaly? Měly jste větší radost, když jste bonbón dostaly, nebo dávaly...atd.

Poznávání anděla a čerta podle zvuku

Pečující osoba vyrábí za zády dětí různé zvuky tak, aby ji neviděly. Chrastí klíči, trhá papír, čertovské, nebo andělské.

Poznávání anděla a čerta pohybem

Pečující osoba pouští hudbu (jemná, flétnová = anděl, tvrdá roková = čert). Děti běhají po špičkách, dávají pozor, aby do nikoho nevrazily, zkouší, jak se na sebe andělé dívají, jak si povídají, když se potkávají atd. Čertovská muzika = čertovské řádění, rychlost, jak se čerti tváří, když se potkají, jak tančí, jak se na sebe dívají atd.

Pohádka o čertech

Pečující osoba vypráví a děti podle vyprávění jednají:

Kamarádi šli na výlet a zabloudili v lese. Děti jdou lesem.

Našli starý opuštěný dům, ve kterém se rozhodli přenocovat. Vytvoří domeček, kde se všechny děti vejdou, aby mohly spát.

Nevěděli, že je to strašidelný dům. V noci se probudili a slyšeli, jak na půdě řádí čertíci. (děti v roli čertů řádí a běhají) Čerti se bavili tím, že se předháněli ve vymýšlení zlomyslností, kterými chtěli pozlobit a postrašit nocležníky dole. Děti jsou v roli čertíků a vymýšlejí zlomyslnosti tak dlouho, dokud mají nápady.

Potom se role otočí a všechny děti se ocitnou v zavřeném domečku v roli uvězněných kamarádů. Pečující osoba jim opakuje, co všechno se na ně ze strany čertíků chystá a že to všechno slyší. Děti vymýšlejí, co teď udělají, jak čerty převevou a kdo by jim mohl pomoci. Nakonec je zachrání anděl, převlečený za nějaké lesní zvířátko (př. jelen) a všechny je odveze do bezpečí, zpátky do místnosti centra.

Reflexe: Kdo se bál? Napadají vás někdy takové čertovské myšlenky jako čertíky z pohádky? Jak jste se cítili, když jste věděli, že vám chtějí ublížit? Napadají vás andělské myšlenky? Jaké? Co ve vašem okolí? Má někdo čertovské myšlenky, a jaké? Všimli jste si něčeho hezkého, co lidem možná pošeptal anděl? A čeho?

Výtvarné činnosti

Veselí čertíci

Pomůcky: papírová krabička od mýdla, či jiná, rulička od toaletního papíru, zbytky látek – hlavně červené a černé barevnosti, černá a červená vlna, bílá čtvrtka, barevné papíry, nůžky, lepidlo
Děti polepí krabičku nebo ruličku látkou. Pak dolepí oči, nos, pusy, jazyk, atd.
Opakem mohou být andělíčky

Pomůcky: Krabičky, bílé látky, stříbrné papíry, či alobal, zlaté a stříbrné třásně, látky, lepidlo, žlutá vypáraná vlna

2. Vánoce

Motivace: děti sedí na koberci a pečující osoba jim vypráví betlémský příběh. Může hrát divadlo s loutkami, nebo doplnit vyprávění obrázky.

Pohybové hraní: Děti chodí ve dvojicích po prostoru centra do rytmu dřevek. Jdou rychle, pak pomalu, pak odpočívají, protože jsou unavení, dávají si svačinku, jdou do kopce – těžce, z kopce – musí brzdit, aby neupadli

Hledání noclehu: Děti ve dvojicích se rozprostrou po třídě a představují domečky v Betlémě. Jedna dvojice představuje Marii a Josefa, chodí mezi domy a prosí o nocleh. Děti odpovídají podle příběhu, že už mají obsazeno.

Reflexe: Už se vám stalo, že jste přišli pozdě? Jak se cítili Josef a Marie ve svých rolích?
Stavba betlémské jeskyně: Děti přemýšlejí, z čeho by se jeskyně dala postavit a staví ji. Mohou si vyzkoušet, jak by tam jako zvířátka mohla být schována.

Uvolnění: Ovčí honička – honič je vlk a ostatní jsou ovečky. Mohou se schovat do domečku = postavená jeskyně.

Relaxace: Děti se změní v pastýře, kteří spí po namáhavé práci, mají zavřené oči. Představují si anděla, který jim zvěstuje, že se narodil spasitel.

Betlémská improvizace – námětová hra na Betlém

Pokud necháme betlémskou jeskyni v místnosti, může sloužit při zpívání koled a jejich pohybovém ztvárnění (kniha: **Hrajeme si u maminky** - Štěstí zdraví, pokoj svatý; Štědrej večer nastal) a jiné.

Výtvarné činnosti

Betlém

Pomůcky: bílá čtvrtka, tužka, modrý inkoust, štětec, zmizík, nůžky

Metodický postup:

1. Obkreslíme na bílou čtvrtku připravenou šablonu jeskyně a vystříháme
2. Potřeme inkoustem
3. Na zaschlou modrou plochu nakreslíme zmizíkem svatou rodinu. Nezapomeneme přidělat betlémskou hvězdu.

Nezapomene, že vděčným zimním tématem mohou být Tři králové a především Masopust, který skýtá mnoho inspirace v písních, říkadlech i výtvarné činnosti.

Téma jaro

1. Šneku, šneku, ty máš pěkný domeček!

Cíl: Rozvíjet citlivost a fantazii pro barevnou kompozici, rozvíjet schopnost tvořit a spolupracovat s vrstevníkem

Místo: park nebo zahrada

Potřeby: prádelní šňůry, kamínky, knížka Ferda mravenec

Motivace: V trávě na vycházce hledáme hlemýždě, pozorujeme jejich pohyb, jejich domečky. Povídáme si o jejich způsobu života. Všimneme si dvou párů tykadel, sledujeme, jak se po dotyku zatahují do ulity.

Rozdělíme se do dvojic. Každá dvojice si nasbírá několik kamínků na hromádku. Potom poskládá z kusu prádelní šňůry v trávě stočenou ulitu. Tělo šneka vytvoří z nasbíraných kamínků.

Všichni se postaví do řady a vytvoří hada. Pomalými kroky se přesouvají kolem vytvořených šneků a prohlížejí si je (při tom můžeme říkat říkadlo: „Šnečku, šnečku, vystrč růžky“...).

Výtvarná činnost

Potřeby: karton formátu A2, temperové barvy, kartáček na zuby, houbička na nádobí, prádelní šňůra, lepídko, nůžky

Postup: Dvojice si připraví svá pracovní místa na zemi. Malujeme kartáčky a barvami ve dvojicích na karton dva hlemýždě – každý z dvojice maluje svého. Na ulitu namalujeme barevné skvrny podle fantazie. Houbičkami a barvami domalujeme trávu a květiny. Obrisy ulit zvýrazníme nalepením kousku prádelní šňůry.

Na vhodném místě natáhneme prádelní šňůru a hotová díla na ni zavěsíme pomocí kolíčků na prádlo. Každá dvojice představí své šneky – kde bydlí, zda jsou kamarádi, bráskové, či maminka s dítětem...

Pečující osoba přečte dětem kapitulu z knížky Ferda mravenec – Jak Ferda neměl deštník a jak pan Hlemýžď huboval. Prohlédnou si ilustrace v knížce.

2. Velikonoce

Pomůcky: jemný papír, písnička Jaro dělá pokusy (Z. Svěrák, J. Uhlíř), miska se semínky, obilné klíčky k ochutnávání, žlutý míček, obrázek slunce, velké vajíčko z kartonu, voskovky, vajíčka z kartonu pro skupinky s dírou nahoře, houbičky, tempery, barevné papíry, stužky, vlny, lepidlo

Motivace: Poslech písně v kruhu kolem velkého jemného papíru, který představuje půdu.

Posloucháme a zpíváme píseň Jaro dělá pokusy. Ptáme se dětí: Co se děje s přírodou na jaře? Co kouzelného nám nabízí? Kdy má jaro svátek? Co potřebuje semínko, aby vyklíčilo, aby vyrostla rostlinka? Jak slavíme Velikonoce? (dětí si mezi sebou koulí žlutý míček a odpovídají na tyto otázky). Posíláme semínko, aby si ho děti prohlédly, nakonec cestuje tolik semínek, kolik je dětí. Každý se se svým semínkem spřátelí, prohlédne si ho, aby je poznal, až se k němu vrátí. Prsty dětí jsou klíčky, které se proklubou zespod jemného papíru nahoru (mohou ochutnávat obilné klíčky a dozvědět se, že jsou zdravé, protože je v nich ukrytá jarní síla).

Pohybová činnost: **Jak rostlinky rostou** – Prší (běháme po špičkách jako kapky deště, rytmus bubínku pečující osoby udává rychlost a sílu deště. Nakonec kapky – děti- dopadnou na zem a vpíjejí se do půdy, aby daly vláhu všem semínkům). Děti se promění v semínko a pomalu se budí ze spánku (zachvějí prsty), pošimrá je sluníčko (pečující osoba drží obrázek slunce a všechny děti pošimrá). Kdo je probuzen, může vystrčit malý klíček z hlíny a podívat se na sluníčko. Semínko se pomalu vybaluje vzhůru za sluníčkem, rozbaluje větvičky (ruce) a zamává sluníčku ve větru a už se pne mladý stromeček, který roste a roste, krásně se mu dýchá, roztahuje větve a pukají mu pupeny – puk, puk (dětí se přidávají hlasem).

Výtvarná činnost

Děti sedí v půlkruhu na koberci. Pečující osoba ukazuje obrázky kraslic a při tom dětem povídá o různých technikách zdobení. Položí před děti vajíčko z kartonu, vezme voskovku a namaluje na vajíčko ornament. Postupně si každé dítě vybere voskovku a nakreslí na volné místo čáru, kolečko, libovolný tvar. Přitom říkáme koledu:

Hody, hody, doprovody,
dejte vejce malovaný.
Nedáte-li malovaný,
dejte aspoň bílý,
slepička vám snese jiný.

Vytvoříme skupinky po 2 – 3 dětech. Dáme každé skupince 1 vystřižené vajíčko z kartonu. Na vajíčko malujeme pomocí houbičky temperovými barvami barevné plochy. Než plochy zaschnou, trháme a stříháme kousky papírů, staniolů, stužek a vln. Po zaschnutí barvy lepíme tyto kousky na barevné plochy vajíček. Otvorem v horní části protáhneme mašli, nebo provázek. Po dokončení necháme vajíčka ležet na zemi, společně si každé prohlédneme a obdivujeme originalitu a barevnost každého z nich. Můžeme si zopakovat koledu, kterou jsme se naučili. Vajíčka mohou nakonec ozdobit dveře místnosti.

K jarním tématům neodmyslitelně patří také Filipojakubská noc, Svátek matek apod.

Téma léto**1. Rozpustilí motýlci**

Cíl: Práce s atypickým materiálem - s kolíčkem, rozvíjení technické, výtvarné dovednosti

Místo: Třída

Potřeby: barevné stužky, přehrávač, nosič s písničkou: „Chytila jsem na pasece motýlka“, 7 ks bílých papírů formátu A4, nůžky, černý fix

Motivace: Pečující osoba nakreslí fixem 7 květů, každý na jeden papír formátu A4, vystřihne je a rozmístí po koberci. Na okraj koberce položí barevné stužky.

Hra na motýlky: Postavíme se na koberec do řady. Prohlédneme si květy položené na koberci. Každý si vybere z hromádky dvě stužky. Pečující osoba pustí nahrávku písně „Chytila jsem na pasece motýlka.“ Do rytmu hudby pobíháme mezi květy, v každé ruce držíme stužku a máváme jimi jako motýlími křídly. Dáváme pozor, abychom na květy nešlapali. Když pečující osoba zastaví hudbu, přiblížíme se k nejbližšímu květu na koberci, podřepneme a stužky pustíme na koberec. Několikrát zopakujeme.

Výtvarná činnost

Potřeby: dřevěné kolíčky na prádlo, temperové barvy, štětec, karton formátu A5, nůžky, lepidlo

Postup: Na karton namalujeme temperovou barvou a štětcem obrys motýla. Motýlí křídla vymalujeme barvami podle fantazie a po zaschnutí motýla vystřihneme. Na jeden kolíček namalujeme barvami tělo motýla. Po zaschnutí ho nalepíme doprostřed připravené šablony. Ze zbytku kartonu vystřihneme 2 tykadla a nalepíme na kolíček. Tělo motýla můžeme vytvořit i z roličky od toaletního papíru.

Vezmeme si do rukou vytvořené motýly a přemístíme se s nimi znovu na koberec. Pečující osoba pustí opět písničku „Chytila jsem...“, ale místo se stužkami tančíme s motýlky. Pokud je venku příznivé počasí, hrajeme si s motýlky na zahradě. Po skončení hry je položíme do trávy a vytvoříme krátkodobou výstavku, při níž si výsledná dílka vzájemně prohlédneme.

2. Oslava na závěr školního roku

Místo: Místnost zařízení dětské skupiny

Potřeby: 2 bílé kancelářské papíry, tlustý černý fix, květiny ve váze

Motivace: Během vycházky natrháme luční kvítí a vložíme je po návratu do vázy. Pečující osoba nakreslí fixem na jeden papír dort se svíčkami a na druhý dárek. Na jeden stoleček postavíme vázu s květinami a vedle položíme obrázky dortu a dárku. Posadíme se okolo stolečku a povídáme si o narozeninách – jak a s kým a kde je slavíme. Jakou by si kdo přál příští narozeninovou oslavu. Pak pečující osoba oznámí dětem, že si uspořádají hezkou oslavu konce školního roku a narozenin všech dětí, i když má narozeniny každý jindy. Společně si uspořádáme zvláštní oslavu pro nás pro všechny. Vytvoříme si dorty, dárečky, třeba i ozdobné masky a pak závěr roku oslavíme na zahradě.

Výroba dárku

Posadíme se na koberec do půlkruhu. Pečující osoba dětem povídá, že každý dostává k narozeninám rád dárky. Děti hračky, maminka květiny a třeba voňavku, tatínek třeba knížku. Ale že ví, že děti mají rády i zvířátka. Každý ale nemůže mít doma opravdové zvířátko. Povídáme si o tom, jaké zvířátko se komu líbí. Nakonec si řekneme, že si takové zvířátko sami vyrobíme.

Výtvarná činnost

Potřeby: bílá rychle schnoucí hmota, špejle, vodové barvy, štětec

Modelujeme z rychle schnoucí bílé hmoty malá zvířátka – hlemýžďe, žabku, kočku... Velikost zvířete volíme tak, aby se vešlo do krabičky od čaje. Zvířátka necháme 1 – 2 dny vyschnout. Pak je omalujeme vodovými, nebo temperovými barvami. Můžeme použít i modurit. Pak ale výtvary buď uvaříme, nebo upečeme. (po pečení už nebarvíme, dostanou nahnědlou barvu).

Po dokončení zabalíme do krabičky od čaje a připravíme do košíku na pozdější oslavu.

Výroba dortu a dortíčků

Místo: místnost zařízená

Pomůcky: obrázky dortů, piškotový korpus nebo piškoty s dortovou formou, dostupné ovoce, šlehačka

Povídáme si o dortech, kdy je dostáváme. S dětmi na korpus nebo piškoty, které jsme vložili do dortové formy, poskládáme ovoce, ozdobíme šlehačkou a společně ochutnáme.

Výtvarná činnost

Pomůcky: kulatá krabička od sýrů, různé velké krabice, temperové barvy, lepidlo, štětec, barevné průklepové papíry, svíčka, modelína

Krabičku natřeme libovolnou barvou. Z průklepového papíru trháme kousky a mačkáme z něj kuličky. Barevné kuličky lepíme na víko i po stranách krabičky jako ozdoby na dort. Doprostřed dortu přilepíme k víku kousek modelíny a do ní umístíme svíčku. Můžeme vytvořit i několika patrový dort splením více krabiček na sebe. Na jeden stoleček položíme kus látky a na ní všechny dorty. Společně si je prohlédneme a vyhodnotíme nejoriginálnější.

Oslava na závěr školního roku

Pomůcky: Stolečky a židličky podle počtu dětí, kelímky, brčka, limonáda, nůž, opravdový dort, přehrávač s CD

Vybereme místo na zahradě ve stínu stromů. V případě špatného počasí připravíme vše uvnitř zařízení. Na stolečky postavíme vytvořené dorty, kelímky, limonádu a talířky. Natrháme květiny do vázy a položíme na připravené stoly. Doneseme košík s vytvořenými dárky. Poblíž stolečků si vytýčíme taneční prostor.

Přemístíme se na taneční parket, pečující osoba pustí CD s písničkami. Společně tancujeme v rytmu hudby. Po tanci si prohlédneme prostřený stůl. Pečující osoba přivítá děti na oslavě konce školního roku a pochválí všechny za to, jak byly během roku šikovné a popřeje jim krásné léto a příjemné prázdniny. Pak vezme koš s vytvořenými dárky a drží ho tak, aby děti na dárky neviděly. Každý si z koše vytáhne jeden dárek. Posadíme se s dárky ke stolečkům a rozbálíme je. Každý se podívá, jaké zvířátko se uvnitř ukrývá. Pak se přinese opravdový dort a všichni kousek

dostanou. K tomu i limonádu. Můžeme doplnit četbou z knihy „Dobrodružství Týnky a Pavlíka“ - kapitola Oslava narozenin.

Pak se děti přemístí na parket a mohou pokračovat v tancování, nebo si hrají se zvířátky, která obdržely v dárkách, nebo u stolečků malují ilustraci k přečtené kapitole.

Mezi pěkné letní projekty může patřit i Svatojánská noc, která může být doplněna hledáním pokladu a nočním spaním v zařízení dětské skupiny a další.

Pro další inspiraci práce především s malými dětmi od 6ti měsíců do dvou let doporučujeme manuál Individuální péče a literaturu hlavně z nakladatelství Portál. Toto nakladatelství se zabývá výhradně vydáváním pedagogické literatury jako zdroje inspirace pro pracující s dětmi.

Ať se vaší práci s dětmi daří a je pro vás radostná!

Doporučená literatura:

Literatura s hudební tematikou:

1. Jiřina Rákosníková: **Hrajeme si u maminky**, nakl. Vyšehrad (součástí publikace je CD)
2. Jiřina Rákosníková: **Ten vánoční čas**, nakl. Vyšehrad (součástí publikace je hudební CD Marka Ivanoviče a Jiřího Pavlici)
3. Eva Kulhánková: **Písničky a říkadla s tancem**, nakl. Portál
4. Marie Lišková: **Hudební činnosti**, nakl. RAABE
5. Eva Kulhánková: **Řemesla ve hře, písní a tanci**, nakl. Portál (součástí je CD s písněmi)

Literatura s výtvarnými náměty:

1. Petra Vondrová: **Výtvarné náměty pro čtvero ročních období**, nakl. Portál
2. Leona Marcinko: **Strašidla a pohádkové bytosti**, nakl. Portál
3. Hana Nádvorníková: **Svátky a významné dny v programu MŠ**, nakl. RAABE
4. Helena Hazuková: **Výtvarné činnosti v předškolním vzdělávání**, nakl. RAABE

Pohybové hry:

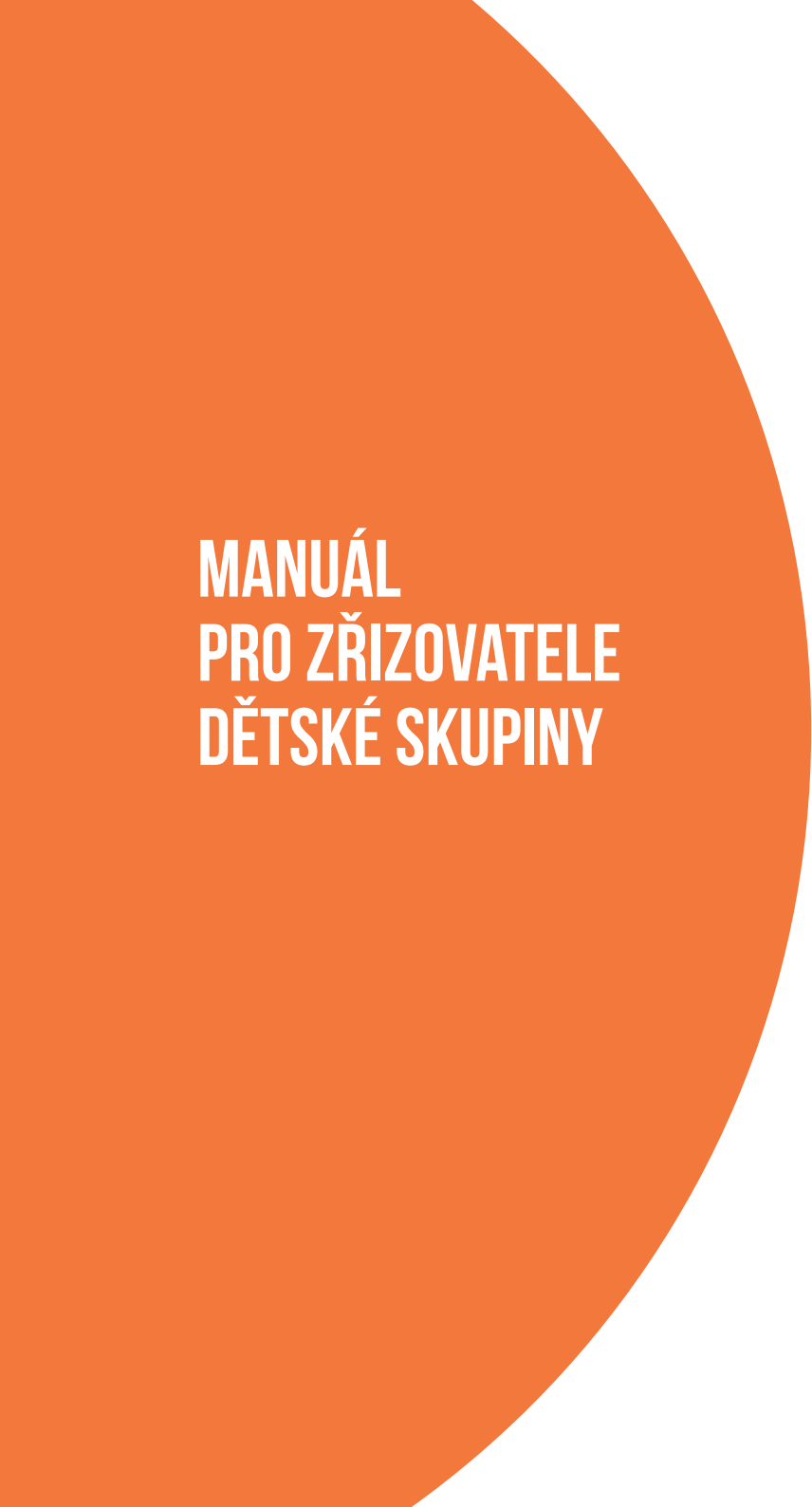
1. Eva Kulhánková: **Cvičíme pro radost**, nakl. Portál

OBSAH

Úvod	05
Partneři projektu	06
kapitola I – Zahraniční zkušenosti	09
Rakousko	10
Německo	11
Francie	12
kapitola II – Legislativa	13
Současná právní úprava	14
Připravovaná legislativa	18
Návrhy na změny	19
kapitola III – Sociologické průzkumy	21
kapitola IV– Psychologická část	25
kapitola V– Pedagogická část	41
PSYCHOLOGICKÁ ČÁST	25
Vývoj dítěte	27
Zákonitosti vývojových změn	27
Prenatální období	27
Novorozenecké období	28
Attachment	28
Kojenecké období	30
Batoletí období	31
Předškolní období	33
Mladší školní věk	34
Školní zralost	34
Interakce v dětské skupině	35
Vývoj hry	36
Dítě se speciálními vzdělávacími potřebami	37
Doporučená literatura	39

PEDAGOGICKÁ ČÁST

Úvod	43
Hlavní cíle předškolního vzdělávání	45
Konstruktivní pedagogika	45
Fáze konstruktivní pedagogiky	00
Struktura dne	46
1. Příchod dětí a ranní úkol	47
2. Svačina	48
3. Ranní kruh	48
4. Tělovýchovná chvilka	48
5. Hry a činnosti	48
6. Hodnotící kruh	49
7. Pobyt venku	49
8. Hygiena, příprava na stolování	49
9. Odpolední odpočinek	50
10. Odpolední svačina	50
Tematické plánování	51
Vlastní tematický plán	51
Dílčí vzdělávací cíle a získané kompetence v září – červnu	51
Příklady námětů tematických plánů pro jednotlivá roční období	55
Téma podzim:	
1. Stromy	55
2. Kouzelné houby	56
Téma zima:	
1. Mikuláš	57
2. Vánoce	58
Téma jaro:	
1. Šnečku, šnečku, ty máš pěkný domeček	59
2. Velikonoce	60
Téma léto:	
1. Rozpustilí motýlci	61
2. Oslava na závěr školního roku	62
Doporučená literatura	63

A large orange circle is positioned on the left side of the page, partially cut off by the edge. The text is centered within this circle.

MANUÁL PRO ZŘIZOVATELE DĚTSKÉ SKUPINY

